

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Příčiny sociálně patologických jevů u etnických menšin

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
prof. PhDr. Rudolf Kohoutek, CSc.

Vypracoval:
Drahoslav Červinka

Brno 2008

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „, Příčiny sociálně patologických jevů u etnických menšin“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno 14.2.2008

Drahoslav Červinka

Poděkování

Děkuji panu prof. PhDr. Rudolfu Kohoutkovi, CSc. za jeho odbornou pomoc, kterou mi věnoval při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych rád poděkoval své rodině za pochopení, neboť mi poskytla podmínky pro vypracování mé bakalářské práce a studium, čehož si nesmírně vážím.

Drahoslav Červinka

OBSAH

Úvod	6
1 Historie a původ menšin u nás	7
1.1 Co jsou to etnické menšiny	7
1.2 Kde se u nás vzaly minority	10
1.3 Původ národnostních menšin v České republice	12
1.4 Zvyky národnostních menšin v České republice	23
1.5 Dílčí závěry	27
2 Sociálně patologické jevy a jejich možné příčiny	29
2.1 Sociální patologie a její obecná charakteristika	29
2.2 Jednotlivé menšiny a jejich podíl na kriminalitě u nás	31
2.3 Majoritní společnost a její sociálně patologické jevy	36
2.4 Sociální vyloučení (sociální exkluze)	37
2.4.1 Příčiny sociální exkluze	39
2.4.2 Vnitřní faktory sociální exkluze	42
2.4.3 Vnější faktory sociální exkluze	43
2.5 Xenofobie, rasismus, rasová diskriminace a rasové násilí	43
2.5.1 Xenofobie	46
2.5.2 Rasismus, rasa	46
2.5.3 Rasová diskriminace	48
2.5.4 Rasové násilí	49
3 Sociálně patologické jevy u Romů	49
3.1 Vnitřní kriminalita	53
3.1.1 Lichva	53
3.1.2 Omezování a zbavení osobní svobody, útisk	55
3.1.3 Držení a distribuce omamných látek a drog	55
3.2 Vnější kriminalita	56
3.2.1 Kuplířství	56

3.2.2	Zanedbání povinné výchovy – ohrožování mravní výchovy mládeže	56
4	Kazuistiky	57
4.1	Kazuistika I	57
4.2	Kazuistika II	60
4.3	Kazuistika III	62
4.4	Kazuistika IV	63
5	Příčiny patologických jevů u romské menšiny	65
5.1	Nízká úroveň vzdělání	65
5.2	Nezaměstnanost	66
5.3	Profesionální invalidita	66
5.4	Sociální situace	67
5.5	Výchova	67
6	Prevence a programy na zlepšení stavu ve společnosti s romským etnikem	69
	Závěr	71
	Anotace	74
	Seznam použité literatury	75

Úvod

Když jsem se rozhodoval, které téma bych zpracovával jako svoji bakalářskou práci, rozhodoval jsem se mezi dvěma variantami: jednou z nich bylo moje vlastní téma, které nebylo v nabídce prací vypsaných pro studenty Institutu mezioborových studií v Brně. Týkalo se mého zaměstnání a problematiky vězeňství. Když jsem ale pročítal témata, tak mne zaujalo jedno, které změnilo moje původní rozhodnutí. Téma, které mne přesvědčilo, abych změnil své první rozhodnutí, má název „Příčiny sociálně patologických jevů u etnických menšin“.

Zjistil jsem, že toto téma je mi blízké ze dvou hlavních důvodů. Prvním z nich je pohled zaměstnance VS ČR, který se denně s touto skupinou lidí setkává při výkonu profese. Naše věznice jsou částečně obsazeny i členy minorit, kteří se dopustili chování, neslučitelného se zákony této republiky, a jejich jednání má za následek pobyt ve věznici.

Druhým pohledem je vztah jedince z majority ke členům minority. V dnešní době multikulturalismu se těmto kontaktům nevyhneme, a proto je třeba se vzájemně pochopit a nastolit pravidla, která by vedla k bezproblémovému soužití dvou kultur. Bohužel ne vždy se daří tento společenský fenomén realizovat bez větších problémů. Tento proces přináší mnoho situací, kdy členové majority nesouhlasí s postojem minoritní menšiny a naopak. Jen velmi obtížně, objektivně posoudíme, která ze zúčastněných stran má ve svých názorech pravdu.

Majorita má díky své početní převaze a postavení ve společnosti proti minoritě navrch, ale její posuzování nemusí být vždy správné.

Ve své bakalářské práci bych se chtěl zaměřit na co nejobektivnější pohled na jednání etnických menšin v majoritním prostředí, včetně negativních dopadů, které při začleňování skupin do většinové kultury vznikají. Když hodnotí majorita chování druhé strany, tak samozřejmě často dochází k jednostrannému pohledu. Ten je směřován k ochraně majority a jejího okolí, je jednostranný, tudíž není objektivní.

Současně bych chtěl ve své práci zachytit problémy menšin při jejich integraci do společnosti, neboť zcela jistě se i v této skupině lidí najdou jedinci, kteří mají stejné kvality jako zástupci majority, jen je třeba na ně poukázat a poskytnout jim podmínky, které by vedly k rozvoji multikulturní společnosti. Tak jako není svět jen černobílý, tak ani tento problém není možné mapovat pouze jednostranně.

K tomu, abychom se mohli orientovat v dané problematice, musíme poznat menšiny v jejich původních podmínkách, tedy musíme znát i historii a jejich postupný vývoj, který byl ovlivňován jak dobou, tak dominantními společnostmi, které na vývoj jednotlivých společenství měly velký vliv. Na tyto vzájemné vztahy a problémy určitě výrazně působí historie jejich vzniku a původ jednotlivých skupin a jejich následný vývoj.

Když posoudíme všechny dostupné znalosti o etnických menšinách, tak možná pochopíme jejich chování. Tím myslím i to negativní, které pochopitelně odsuzujeme, nesouhlasíme s ním, ale je docela možné, že se za částí těchto problémů skrývá něco závažného. Může to být problém, který majorita nevidí, anebo možná ani vidět nechce.

Výše popsané vztahy ve společnosti a studie menšin bych rád objasnil ve své bakalářské práci. Doufám, že moje práce přispěje k zpřehlednění situace v oblasti soužití majoritní společnosti s minoritami.

1 Historie a původ menšin u nás

1.1 Co jsou etnické menšiny

Abychom mohli co nejlépe posuzovat etnické (národnostní) menšiny u nás, musíme hlavně vědět, co se pod tímto názvem skrývá. Bylo by vhodné nejprve vysvětlit, co se pojmem národnostní menšina míní. Do současné doby nebyla v žádné právní normě (vnitrostátní ani mezinárodní) platné v České republice uvedena definice národnostní menšiny, ačkoli součástí právního řádu jsou normy přiznávající národnostním menšinám určitá práva (např. Listina základních práv a svobod). Teprve zákon č.273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, který schválila Poslanecká sněmovna ČR dne 10.7.2001 a který nabyl účinnosti dnem vyhlášení 2. srpna 2001, vymezuje pojem národnostní menšina v paragrafu 2. takto:

1. Národnostní menšina je společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo.

2. *Příslušníkem národnostní menšiny je občan České republiky, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti.*

Z této zákonné definice tedy vyplývají následující charakteristiky národnostní menšiny:

- jedná se o skupinu občanů ČR;
- odlišují se od většiny počtem, jazykem, kulturou, původem, tradicemi;
- spojuje je úsilí o zachování a rozvoj svébytnosti menšiny;
- menšina má historickou souvislost s ČR.

Jak uvádí důvodová zpráva výše zmíněného zákona, na území České republiky žijí tyto národnostní menšiny: bulharská, chorvatská, maďarská, německá, polská, rakouská, romská, rusínská, ruská, řecká, slovenská a ukrajinská. Dále je v této zprávě uvedeno, že na území České republiky existují další etnické a národnostní skupiny, avšak nejedná se o menšiny, neboť jejich příslušníci nejsou občany České republiky – jde např.

o Vietnamce a Rumuny.

V této souvislosti by bylo dobré též vymezit, jaký je rozdíl mezi etnickou a národnostní menšinou. Bohužel tyto kategorie nespádají do oblasti práva (nejspíš bychom odpověď na tuto otázku našli v oblasti antropologie), a proto se omezím na konstatování, že právo se s touto skutečností v poslední době vypořádalo upuštěním od termínu „etnická” a zcela výlučně používá pojem „národnostní” menšina. Nejsou tedy činěny rozdíly mezi tím, zda se jedná o menšinu etnickou či národnostní, tyto pojmy splývají.

Postavení národnostní menšiny ve státě jasně vyplývá už z jejího názvu – minoritní, a proto je zapotřebí si přiznat její zvláštní postavení v souvislosti s početním handicapem.

Je totiž nebezpečím demokracie, že je často chápána jako vůle většiny, kde zájem menšiny není zohledněn. Navíc postavení menšiny dále komplikuje tržní motivace prostupující všemi oblastmi společnosti, kulturu nevyjímaje. Nebýt zvláštní ochrany práv národnostních menšin, tyto svébytné skupiny by patrně zanikly. Práva národnostních menšin nejsou nějakým zvýhodněním části obyvatel, ale samozřejmou nutností k jejich udržení, činěnou v zájmu veškerého obyvatelstva. Je totiž nepochybné a navíc potvrzené vlastním chápáním národnostních menšin coby historicky dané početní menšiny obyvatelstva, že dějiny, kultura a tradice České republiky byly tvořeny

veškerým jejich obyvatelstvem, nejen většinou částí (vzpomeňme např. dílo F. Kafky). S naprostou samozřejmostí jej řadíme do české kultury, aniž bychom se trápili otázkou jeho národnosti – byl Čech, Němec, či Žid?

Toto pojetí ochrany menšin nalezneme i v mezinárodních dokumentech, které povětšinou rozdělují práva národnostních menšin do čtyř kategorií:

- právo na ochranu před násilnou diskriminací;
- právo na ochranu před nenásilnou diskriminací; právo na plnou integraci do společnosti;
- právo na seberealizaci a rozvoj vlastní etnické, národnostní či kulturní identity.(Šišková, T. 2001, s.32-33).

Zde máme vysvětlen pojem menšin, avšak tento názor je jen jeden z mnoha.

Dalším autorem, který se tímto tématem zabývá, je Andrej Sulitka. Pojem národnostní menšina je mnohovýznamový. Samotný termín je přitom značně frekventovaný jak v odborné literatuře, tak v publicistice i v politické praxi. V jeho rámci jsou vymezovány různé typy a kategorie etnických společenství. Proto i stávající definice pojmu národnostní menšina jsou velmi různorodé. Jedním z důvodů je skutečnost, že národnostní menšiny jako společenský jev vznikají za zvláštních okolností, často v důsledku přelomových společensko – politických událostí. Také na území České republiky národnostní menšiny vznikaly v důsledku migrací nebo politických událostí, konkrétně v důsledku rozpadu rakousko – uherské monarchie a vzniku nástupnických států, k nimž patřila i bývalá Československá republika, ale také v důsledku zániku československé federace.(Sulitka,A.1995)

Národnostní menšiny se vyznačují tím, že disponují silným národním vědomím, které se opírá o historické, jazykové a kulturní tradice mateřského národa. Dichotomie vlastních postojů se pohybuje mezi identifikací se státem, v němž žijí, a současně určitou distancí od tohoto státu, jeho majoritního společenství. V mezinárodních dokumentech se proto nezdá operuje s pojmoslovím etnické, náboženské a jazykové menšiny. Jejich definování se většinou omezuje na obecné konstatování, že se jedná o skupinu osob, která je na rozdíl od ostatního obyvatelstva státu početně menší, nezaujímá vedoucí postavení a její příslušníci – občané tohoto státu – vykazují v etnickém, náboženském nebo jazykovém ohledu znaky, které je odlišují od ostatního obyvatelstva. Tito vykazují přinejmenším implicitně pocit sounáležitosti, zaměřený na

zachování vlastní kultury, vlastních tradic, vlastního náboženství nebo vlastního jazyka.

Vymezení pojmu národnostní menšina je otevřenou otázkou a s tímto problémem se musela svým způsobem vyrovnat i národnostní politika České republiky po zániku československé federace. Vláda pro účely stanovení principů své národnostní politiky pojem národnostní menšina vztahuje na společenství osob, které splňují současně všechny tyto znaky:

- trvale žijí v ČR a jsou jejími občany;
- sdílejí etnické, kulturní a jazykové znaky, odlišné od většiny obyvatel státu;
- projevují společné přání být považovány za národnostní menšinu v zájmu uchování a rozvíjení vlastní identity, kulturních tradic a mateřského jazyka;
- mají dlouhodobý, pevný a trvalý vztah ke společenství, žijícímu na území České republiky.

Uvedený politický dokument vlády České republiky také potvrzuje, že po roce 1993 samostatná České republiky přistoupila důsledně ke koncepci individuálních občanských práv i v případě národnostních menšin (Šišková, T. 1998 s. 54-55).

1.2 Kde se u nás vzaly minority

Co je svět světem, dochází k různým posunům národů a jejich částí z původního místa, kde vznikly, na místo jiné. Tyto jevy můžeme pozorovat již hluboko v naší historii. Budeme-li zjišťovat, proč k těmto migracím dochází, dojdeme k několika základním důvodům, které ženou skupiny lidí, aby opustily místo, kde měly hluboko zapuštěné svoje kořeny. Často dochází k významným psychickým dopadům, protože člověk od nepaměti lne ke své „smečce“ a jen nerad se s ní loučí. Těmito důvody je hlavně shánění obživy, kdy místo jejich působiště již není schopné je bezpečně uživit, to jak z důvodu vyčerpání přírodních zásob, tak i kvůli rozmachu společenství. Toto vede k existenčním problémům, které samozřejmě přinutí lidi k migraci.

Dalším důvodem může být např. přírodní katastrofa, která ohrožuje společnost. Sem můžeme zařadit např. časté a silné povodně, sesuvy půdy nebo ohrožení sopkou.

Třetím v pořadí může být politická situace v zemi, kde je jedinec nebo skupina ohrožována pro svoje odlišné politické názory. Tento fenomén se začal objevovat až

v posledních obdobích, kdy vznikají politické třenice. Do těchto problémů můžeme zařadit i rasovou nesnášenlivost, která velmi často jde ruku v ruce s politickou situací v daném státě.

Shora uvedené důvody pohybu menšin platí všeobecně v celosvětovém měřítku, neboť tyto jevy se dějí na celém světě. Když se zaměříme pouze na naši republiku, zjistíme, že i u nás je zastoupení menšin velmi pestré. Jsou zde skupiny malé, ale také velmi početné, se kterými musí společnost počítat. Jejich velikost zaručuje, že nějakým způsobem ovlivní majoritní společnost. Do roku 1989 nebyl pohyb menšin tak radikální jako po zmiňovaném roce. Díky otevření se Evropě, dochází k přílivu dalších skupin lidí. Do té doby zde byly ustálené národnostní menšiny Němců, Slováků, Poláků, Maďarů, Rusů, Ukrajinců a Romů.

Když po první světové válce vyšla rozsáhlejší, heuristicky podložená práce A. Boháče *Národnostní mapa Republiky československé. Podrobný popis národnostních hranic, ostrovů a menšin(1926)*, byl prezentován obraz národnostních poměrů v hranicích nového československého státu po zániku rakousko – uherské monarchie nejen na základě výsledku sčítání lidu v roce 1921, ale také s ohledem na historické prameny a literaturu demografické povahy z 19. století. Vznik Československé republiky byl provázen ideou národnostního státu, v němž však byly silně zastoupeny národnostní menšiny Němců, Maďarů a Poláků, které se prezentovaly vysoce vyvinutým národnostním vědomím. Příznivé podmínky pro život národnostních menšin byly položeny již v ústavě z roku 1920. V ústavním zákonu číslo 121/1920 Sb., který uvozuje Ústavní listinu Československé republiky, byla otázka národnostních menšin řešena v duchu saintgermainské mírové smlouvy; v čl. 8 a čl. 9 se pojednává o postavení československých občanů, patřících k národnostním menšinám.

Zatímco ČSR vznikla v roce 1918 jako stát silně národnostně heterogenní, historický vývoj po druhé světové válce přinesl zásadní změny zejména v poměru českého a německého etnika. Z hlediska národnostních poměrů ve státě vznikla nová situace opět po zániku československé federace, kdy se Slováci ocitli v postavení národnostní menšiny. Orientační ukazatel stávající demografické struktury samostatného českého státu představují výsledky sčítání lidu v roce 1991. Do definitivních výsledků tohoto sčítání lidu se promítají všechny osoby žijící na území České republiky, tj. také osoby,

kteře neměly české občanství. Do této kategorie spadají zejména Bulhaři, Řekové, Rumuni, Rakušané či Vietnamci, jež přísluší zařadit spíše mezi malé národnostní skupiny žijící na území ČR na základě určitého právního titulu. Z výsledků sčítání lidu v roce 1991 vyplynulo, že respondenti v České republice uvedli příslušnost téměř k 20 národnostním menšinám, což v souhrnu demografické skladby činí 5,2% jiného než českého etnika. V souvislosti se sčítáním lidu v roce 1991 se objevil poprvé v historii českých zemí také nový jev: přihlášení se k národnosti moravské (1 362 313 osob, tj. 13,2%) a k národnosti slezské (44 446 osob, tj. 0,4%). Nutno však zdůraznit, že z hlediska Listiny základních práv a svobod nelze vnímat obyvatelstvo Moravy a Slezska jako národnostní menšinové společenství, jehož by se úprava menšinových práv jakkoliv dotýkala v oblasti rozvoje kultury, vzdělávání v mateřském jazyce, šíření a přijímání informací v mateřském jazyce apod.

V souvislosti s postavením národnostních menšin v našich zemích po druhé světové válce je nutno zdůraznit, že *Ústava 9. května Československé republiky* z roku 1948 se o otázce národnostních menšin vůbec nezmiňovala. V rámci tehdejší Národní fronty bylo však na přelomu 40. a 50. let komunistickou vládou povoleno zřídít tři národnostní organizace – maďarskou, polskou a ukrajinskou národnostní menšinu. O jiných národnostních menšinách tehdejší vládní politika nepřipouštěla diskusi. V praxi to znamenalo, že jako v ostatních zemích socialistického tábora, neměla ideologicky pojímaná otázka národnostní politiky nic společného se skutečnými potřebami a žádoucím rozvojem jednotlivých oblastí života národnostních menšin. Zásadní změny v postavení národnostních menšin v našich zemích nastaly po listopadu 1989 a následně v roce 1991 přijetím Listiny základních práv a svobod, jež se také stala součástí ústavního pořádku České republiky (zákon č. 2/1993 Sb.), usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky. (Šišková, T. 1998 s. 55-57).

1.3 Původ národnostních menšin v České republice

V této stati bych rád popsal národnostní menšiny žijící na našem území, a to jen ty větší, protože ty mají největší vliv v procesu multikulturalismu. Ovlivňují fungování

společnosti a její postoj k nim. Tento pohled je popisován z hlediska původu, zvyků a tradic, ale také podle důvodů proč přišly právě k nám. V této části práce popíší určité odlišnosti a zároveň i podrobnosti, kterými se nám menšiny přiblíží a snad i částečně objasní jejich jednání a chování.

Maďaři

Maďarská národnostní menšina v České republice patří k novodobým autochtonním (přicházející z jiného místa) minoritám. Imigraci Maďarů do českých zemích lze sledovat teprve od vzniku ČSR v roce 1918, kdy Maďaři začali přicházet do Prahy a jiných větších měst ze Slovenska i Podkarpatské Rusi. V sociálním složení této migrace převažovala inteligence a vysokoškolské studentstvo. Svědčí o tom i statistika obyvatelstva při sčítání osob z roku 1921, která v českých zemích zachycuje 7 049 osob maďarské národnosti.

Výrazný příliv Maďarů do českých zemí nastal zvláště po druhé světové válce. Podle kvalifikovaných odhadů se jednalo téměř o 45 000 osob. V uvedeném odhadu se ovšem promítají i Maďaři násilně vysídlení do Čech v poválečných letech (pouze část z nich se však v českých zemích usídlila na trvalo). Sčítání lidu zaznamenalo od vzniku ČSR nejvyšší počet Maďarů až v roce 1991 – definitivní výsledky sčítání hovoří o 19 932 osobách maďarské národnosti, což v demografické struktuře obyvatelstva České republiky představuje 0,2%. Podle výsledků tohoto sčítání jsou Maďaři v České republice disperzně usídlení po celém území státu s relativně největší koncentrací v Praze.

Maďaři se jako národnostní menšina v České republice deklarovali až po listopadových událostech 1989. V únoru 1990 byl založen v Praze *Svaz Maďarů žijících v českých zemích*, čímž započal také plnohodnotný národnostní život maďarské menšiny v ČR. Její kulturní a společenský život je velmi intenzivní, klade se důraz na společensko osvětovou činnost, působnost v médiích, jazykové vzdělávání a rozvinutí činnosti folklorních aktivit. (Šišková, T. 1998, s.60).

Němci

Je to jedna z nejsilnějších skupin u nás, která prošla díky světovým válkám velkými změnami. Z hlediska postavení národnostních menšin v České republice zaujímají

Němci v demografické struktuře – i s ohledem na historické souvislosti jejich přítomnosti v prostoru českých zemích – specifické místo.

Po rozpadu rakousko – uherské monarchie a vzniku Československé republiky v roce 1918 se v tehdejším novém státním útvaru významná část obyvatelstva hlásila k Němcům a své postavení národnostní menšiny vnímala jako otevřenou otázku. Podíl Němců na celkové skladbě obyvatelstva státu byl přitom velmi výrazný. Podle výsledků prvního sčítání lidu v Československé republice (1921) Němci představovali v souhrnu téměř 40% veškerého obyvatelstva v českých zemích. Tento podíl byl pak v rámci celého státu sice nižší (cca 30%), ale i přes příznivé podmínky pro život národnostních menšin, dané Ústavou Československé republiky z roku 1920, která otázku menšin řešila v duchu saintgermainské mírové smlouvy, postavení německé národnostní menšiny působilo v společensko – politickém životě značné napětí. Proto v politických poměrech druhé poloviny 30.let 20. století bylo přistoupeno v roce 1938 k vypracování tzv. národnostního statutu – vládního programu řešení národnostní otázky, který dával německé národnostní menšině autonomii na úrovni federálního postavení. Pod tlakem nacistického Německa a iredentismu Henleinovy německé strany nešlo však o řešení národnostního postavení Němců ve státě, ale o postup, směřující k rozbití československého státu. Rozporný historický vývoj německé národnostní menšiny pokračoval i po druhé světové válce.

V souladu s Postupimskou dohodou bylo v letech 1945 – 1947 německé obyvatelstvo z českých zemí vysídleno. Z předválečného stavu zhruba 3,5 mil. Němců jich v roce 1947 podle odhadů v českých zemích zůstala asi 250ti tisícová skupina. Následně komunistický totalitní režim oficiálně nepřipouštěl existenci německé menšiny v tehdejším Československu. Až zákonná úprava o postavení národnostních menšin z roku 1968 (dnes již neplatná) hovořila o německé menšině. V této souvislosti byl v roce 1969 ustanoven *Kulturverband – Kulturní sdružení občanů ČSSR německé národnosti* – a tato organizace jako člen tehdejší Národní fronty vyvíjela činnost v rámci politicko – ideových potřeb komunistické strany. Prakticky to znamenalo pokračující regresi německé menšiny. V osmdesátých letech se v ideologických opatřeních konstatovalo, že německá menšina v Československu již fakticky není schopna reprodukce, že její početní úbytek v důsledku emigrace a asimilačních vlivů pokračuje a že jej provází výrazná deformace i v oblasti sociální struktury.

Nový rozvoj německé národnostní menšiny nastal po listopadu 1989. I když nadále existuje předlistopadová organizace Kulturverband, od roku 1990 jsou budovány nové organizační spolkové struktury. Reprezentuje je zastřešující instituce *Landesversammlung der Deutschen in Bohmen, Mähren und Schlesien – Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezku* – s celou řadou místních či regionálních organizací. Jejich aktivita se spojuje s činností tzv. setkávacích středisek česko – německého porozumění, jež jsou budovány ve smyslu mezistátní smlouvy se Spolkovou republikou Německo z roku 1992, za finanční podpory vlády Spolkové republiky Německo.

Ekonomická spoluúčast České republiky na zajišťování aktivity německé národnostní menšiny probíhá po roce 1989 standardně jako u jiných národnostních menšin.(Šišková,T.1998 s.60-61).

Poláci

Patří do menšiny, která je u nás historicky jednou z nejstarších menšin v oblasti severovýchodu naší republiky. Oproti jiným národnostním menšinám v České republice jediné Poláci vytvářejí výrazně koncentrované osídlení, a to podél státní hranice s Polskou republikou ve dvou stávajících okresech, Frýdek – Místek a Karviná (žije zde celkem 75% polské populace v ČR) na historickém teritoriu Těšínského Slezska. V této oblasti představují Poláci autochtonní obyvatelstvo. Vedle toho jsou disperzně usídleni v severočeské, východočeské a středočeské oblasti, zvláště pak v Praze.

Z hlediska historického se Poláci na Těšínsku stali národnostní menšinou v důsledku rozdělení někdejšího knížectví Těšínského Slezska po rozpadu rakousko – uherské monarchie mezi bývalou Československou republiku a Polskou republiku. O stanovení česko – polské státní hranice v oblasti Těšínského Slezska po vzniku Československé republiky a Polské republiky v roce 1918 rozhodla však až Rada velvyslanců vítězných mocností ve Spa v roce 1920 a tento akt znamenal také počátek samostatného vývoje Poláků jako národnostní menšiny v českých zemích.

V období mezi první a druhou světovou válkou fungovala na Těšínsku řada polských národnostních organizací, ale jejich činnost po druhé světové válce v soudobých politických poměrech nebyla obnovena. Po podepsání československo – polské smlouvy (dnes již neplatné) v roce 1947 vznikla pak jediná organizace *Polski zwiasek*

Kulturalno Oswiatowy- Polský kulturně osvětový svaz (ve zkratce PZKO) – se sídlem v Českém Těšíně. Tato organizace až do roku 1990 zajišťovala rozsáhlý program kulturně osvětové a společenské činnosti v rámci polské národnostní menšiny a ve své činnosti pokračuje i v současnosti. Po listopadu 1989 vznikla nová organizace Poláků *Rada Poláků v ČSFR*(1990) a v roce 1993 byl ustanoven *Kongres Poláků v ČR* jako střešní organizace polských aktivit. Rada Poláků se transformovala do funkce jeho výkonného orgánu. Uvnitř obou seskupení pracuje přes 20 organizací s vlastní právní subjektivitou, které tvoří organizační základnu jednotlivých zájmových skupin z hlediska politických, profesních či věkových seskupení.

Reprezentace polské národnostní menšiny klade hlavní důraz na oblast vzdělávání v mateřském jazyce, vlastních institucí apod.(Šišková,T. 1998 s.62).

Slováci

Do roku 1989 byly počty těžko zjistitelné, protože jsme spolu žily v jedné republice jako dva rovnocenné národy, a pohyb jednotlivých osob byl volný, tudíž se dalo velmi obtížně zjistit, kolik zástupců slovenské skupiny je u nás. Nejednalo se tedy o národnostní menšinu, ale o dvě národnosti, žijící v jednom státě. Po zániku československé federace, oddělení Slovenska a vzniku samostatné České republiky dne 1. ledna 1993 se Slováci, žijící v českých zemích, dostali do pozice národnostní menšiny. V českých zemích však již od vzniku Československé republiky v roce 1918 představují stabilní součást v demografické skladbě státu.

Výraznější vlna emigrace Slováků do českých zemích má své kořeny v meziválečném období. Podle sčítání lidu v roce 1930 zde žilo zhruba 45 000 Slováků, v převážné míře imigrujících za prací. Ještě rozsáhlejší imigrace Slováků do českých zemích nastala po druhé světové válce. Probíhala v několika vlnách do různých regionů, zejména průmyslových aglomerací. Šlo o migraci hlavně mladé generace za prací bez záměru trvalého usídlení v českých zemích. Oficiální statistika obyvatelstva zachycuje největší počet Slováků v českých zemích v 80. letech 20. století (více než 350 000 osob), zatímco sčítání lidu v roce 1991 dokládá 314 877 osob (podle kvalifikovaných odhadů se ovšem jedná o poddimenzovaný údaj) usídlených disperzně v průmyslových centrech (Ostravsko, Karvinsko, Mostecko) nebo příhraničních okresech severní Moravy, severních, západních a jižních Čech.

Slováci se v České republice jako národnostní menšina ustavili v důsledku permanentní mezirepublikové migrace, přímé migrace ze Slovenska do Čech (osídlování pohraničí, nábor pracovních sil a lepší výdělečné možnosti v průmyslových centrech), ale také vlny imigrantů po druhé světové válce, slovenských reemigrantů z Balkánu v rámci organizovaného transferu obyvatelstva do nově osídlovaného českého pohraničí po vysídlení německého obyvatelstva. Tito pováleční slovenští reemigranti z Maďarska, Rumunska, Bulharska a bývalé Jugoslávie apod. měli snahu usídlit se v pásmu příhraničních regionů českých zemí. Slováci v České republice tak tvoří z hlediska regionálního původu velmi různorodé společenství, které i s ohledem na disperzní usídlení je vnitřně značně diferencované.

Na přelomu let 1992 – 1993 došlo v České republice k rychlému konstituování celé řady slovenských národnostních organizací, které reflektovaly zánik československé federace. Současně zástupci těchto občanských aktivit hledali formulaci vlastního národnostního programu. V průběhu roku 1993 zahájili zástupci zhruba 10ti slovenských organizací rozsáhlou diskusi na platformě neformálního tzv. *Fora slovenských aktivit* o postavení Slováků jako národnostní menšiny v České republice. Jejím výsledkem bylo doporučení tří slovenských zástupců do poradního orgánu vlády – Rady pro národnosti vlády České republiky. Jejím úkolem byla jak postupná formulace národnostního programu v oblasti šíření a přijímání informací v mateřském jazyce, tak i podmínek uchování a rozvoje národnostní kultury a možností v mateřském jazyce.

Výše jmenované minority patří mezi ty nejpočetnější u nás, ale z hlediska páchání sociálně patologických jevů nepatří mezi ty nejhorší. Vzhledem k početnosti je procentuální stav ve zjišťované oblasti v mezích normálu.

Dále se zmíním o jiných menšinách, které až na jednu nepatří mezi velké, ale bohužel, co se týče patologické narušenosti, tak patří mezi ty aktivnější.

Rusové

Demografické údaje o počtu příslušníků ruské národnosti v českých zemích v jednotlivých sčítáních lidu se od roku 1921 prolínaly s údaji o Ukrajincích či Karpatorusech. Teprve ve sčítání roku 1991 bylo samostatně vyhodnoceno přihlášení se

k ruské národnosti, podle něhož žilo v České republice 5062 (0,1%) Rusů. Podle kvalifikovaných odhadů je zřejmé, že uvedený počet je poddimenzovaný (obdobně jako u jiných národností), a proto ho lze považovat pouze za rámcový orientační ukazatel.

Rusové, podobně jako Ukrajinci, představují v České republice imigranty, kteří se usídlovali v českých zemích zejména od roku 1918 v různých vlnách. Jednalo se také hlavně o migraci inteligence, která nacházela uplatnění ve větších městech (kromě Prahy např. Brně, ale i v Poděbradech, Moravské Třebové apod.), kde byly zakládány školy nebo vlastenecké kulturně osvětové spolky. Největší vlna emigrace – zejména inteligence – do českých zemí se projevila v první polovině 20. let, kdy se počet ruských přistěhovalců odhaduje na 25 000 osob. V období stalinského režimu před druhou světovou válkou šlo o politickou i ekonomickou emigraci, jejímž cílem však nebylo trvalé usídlování v českých zemích. I když Rusové v České republice po listopadu 1989 projeví snahu o zakládání vlastních organizací (jednou z nejvýznamnějších je *Oščag – sdružení krajanů ze země Rosijské* se sídlem v Praze), jako menšinová národnostní komunita se v České republice vůči státu i majoritní společnosti navenek manifestně neprojevují, což nepochybně souvisí s vyvoláním reminiscencí na sovětskou (ruskou) politickou propagaci a protěžování za předchozího politického režimu. (Šišková, T. 1998 s.63- 65).

Ukrajinci

Menšina z východu, mají mnoho společného s minoritou předešlou. Dříve byly často uváděny jako jeden celek. To se změnilo po roce 1990, kdy se tyto skupiny hlásily ke své národní identitě, která byla do této doby potlačována. Ukrajinská národnostní menšina v České republice patří k početně malým skupinám. Podle definitivních výsledků sčítání lidu z roku 1991 se k ukrajinské národnosti v České republice přihlásilo celkem 8 220 osob. Ukrajinci v českých zemích patří k alochtonnímu obyvatelstvu. Jejich první migrační vlnu lze sledovat na přelomu 19. a 20. století. Jednalo se o haličské Ukrajince, kteří v rámci ekonomických migrací uvnitř Rakousko – Uherska přicházeli za prací zejména na Ostravsko, kde také již před první světovou válkou založili vlastní organizaci, pobočku Lvovské kulturně osvětové instituce Prosvita. Přičleněním Podkarpatské Rusi k ČSR v roce 1919, se otevřel kvalitativně nový zdroj migrace Ukrajinců. V demokratických podmínkách meziválečné ČSR se všestranně rozvíjel národnostní život Ukrajinců. Budovali si vlastní vzdělávací

ústavy (gymnázia v Praze, Řevnicích, Modřanech), a to též na úrovni vysokých škol.

V Praze byla v roce 1921 založena Ukrajinská volná univerzita, v roce 1923 Ukrajinský vysoký pedagogický institut M. Drahomanova. Působila zde také speciální pedagogická instituce Ukrajinské studio výtvarných umění, od roku 1922 zajišťovala oblast technického vzdělání Ukrajinská polytechnika v Poděbradech. V Praze bylo založeno také Muzeum osvobozovacího boje Ukrajiny, Ukrajinský zahraniční archiv a řada dalších organizací, které vyvíjely aktivní společensko – kulturní činnost.

Období druhé světové války a poté květen 1945 a únor 1948 jsou časové mezníky, které významným způsobem zasáhly do života Ukrajinců v českých zemích. Od května 1945 část Ukrajinců migrovala do americké okupační zóny Německa. Unikali tak před Rudou armádou, která zajišťovala odvezení příslušníků ukrajinské a ruské inteligence do SSSR a jejich následnou perzekuci. Po listopadu 1989 se nově otevřel prostor pro rozvoj národnostního života Ukrajinců v českých zemích. Dokladem toho jsou organizace, které rozvíjejí národnostní život (zvláště *Ukrajinská iniciativa v ČR* se sídlem v Praze) a navazují na tradice Ukrajinců v českých zemích před druhou světovou válkou.

Vietnamci

Jedná se o komunitu, která se od naší majoritní společnosti odlišuje již vizuálně. Vietnamci se liší jak svou podobou, tak i postavou. Tato skupina se sem dostala v období komunistického režimu, kdy u nás Vietnamci pracovali v podnicích na základě mezinárodních dohod. Část jich také studovala na našich školách. Vietnamci představují v českých zemích specifickou skupinu, která začala směřovat do Československa od konce 70. let na základě mezivládní dohody o internacionální komunistické pomoci. Jednalo se na jedné straně o studenty, na druhé straně, a to v převážné míře, o dělníky různého profesního zaměření. Údaje o jejich počtu se v dostupných pramenech různí, ale podle kvalifikovaných odhadů počet Vietnamců v demografické struktuře obyvatelstva České republiky zachytilo poprvé až sčítání lidu v roce 1991, kdy se k vietnamské národnosti přihlásilo 421 osob. Jedná se o osoby, které tehdy již pobývaly v České republice na základě udělení statutu trvalého pobytu či výjimečně i občanství. Koncem roku 1995 mělo na území České republiky legalizovaný pobyt cca 10000 Vietnamců, z nichž malá část postupně získává i občanství České republiky.

Podle kvalifikovaných odhadů žije však v českých zemích přes 30 000 Vietnamců. Jde hlavně o migranty, unikající z Vietnamu před totalitním komunistickým režimem do západní Evropy. S ohledem na možné podnikatelské aktivity – zejména prodej zboží na tržišťích a na hlavních komunikačních trasách v příhraničí – se usídlují také v České republice. I když po listopadu 1989 vznikly v České republice oficiální vietnamské organizace, mají pouze formální význam. Většinou jsou zakládány jako občanská sdružení cizinců (*Svaz vietnamských studentů v ČR, Sdružení vietnamské mládeže a studentů v ČR, Sdružení Orient – Vietnam, Svaz vietnamských podnikatelů* apod.). V provázanosti na institut občanství České republiky funguje pouze *Vietnamsko – český klub*. Jedinou organizací, která oslovuje vietnamskou komunitu v České republice, je *Vietnamská strana obnovy* s jasným protikomunistickým programem. Charakteristickým znakem vietnamské komunity v České republice je její silná uzavřenost do sebe a důraz na rodinné vazby a vlastní společenské vazby (Šišková,T. 1998, s. 67).

Romové

Je to menšina, která je u nás v současnosti nejvíce zastoupena. Mentalita středoevropských národů je i přes různost jazyků velice podobná. Jinak je tomu s Romy. Mají úplně odlišný jazyk, soustavu pojmů, jiné hodnoty, k tomu odlišný vzhled a jiné zdroje obživy.

Je užíván pojem „romské populace“ jakožto kategorie etnicity připsané, tj. cílovou skupinou jsou populace označované za Romy/Cikány svým okolím, tedy nikoliv na základě jejich (romských populací) voluntaristického přihlášení se k romství či romské národnosti, neboť by se takto studie zužovala toliko na emancipační segment, respektive na příslušníky romské politické komunity/národnostní menšiny v ČR, která se (jako skupina) rozhodně nepřekrývá s romskými populacemi v lokalitách označovaných za romské (případně soc. vyloučené, segregované, marginalizované(okrajové) aj.) a velmi neurčitě se zkoumanými typy kriminality a kriminogenním prostředím.(Budilová,L.2005).

Předkové Romů, kteří dnes žijí v České republice (až na nevelkou skupinu olašských Romů), byli usazeni nejpozději koncem 17. století v různých částech Evropy. Také moravští Romové se usadili na Uherskobrodsku okolo roku 1750. Čeští Romové převážně kočovali ještě počátkem 20. století. Většina českých a moravských Romů zahynula v době druhé světové války ve vyhlazovacích táborech.

Historie Romů po jejich odchodu z Indie byla velice pohnutá. Putování do Evropy trvalo staletí, což můžeme doložit slovními výpůjčkami z jazyků zemí, v kterých Romové pobývali. Podle množství těchto výpůjček usuzujeme i na délku pobytu v jednotlivých oblastech. Písemné záznamy o romské historii nacházíme v archivech a kronikách středověkých evropských měst a klášterů. Sami Romové svou historii nezapisovali a to, co tradovali ústně, mělo spíše mytologickou povahu.

V Evropě byli Romové zpočátku vítáni, byli přijímáni na šlechtických i panovnických dvorech, dostávali průvodní a doporučující listy, kterými se pak vykazovali na dalších místech. Přinášeli totiž zajímavé informace o vzdálených zemích (na základě znalosti křesťanských tradic o sobě tvrdili, že byli i u Božího hrobu v Jeruzalémě), krásnou hudbu a nové technologie především ve zpracování kovů. Byli rovněž vyhlášenými zvěrolékaři a léčiteli, romským ženám se přisuzovalo umění předvídat budoucnost. Zpočátku byli považováni za kajícíky, kteří na sebe vzali tíhu putování, aby odčinili hříchy svých předků, kteří se podle jimi šířených pověstí prohřešili proti Svaté rodině (neposkytli útulek Marii a Ježíškovi, kteří prchali do Egypta, vykovali hřeby, kterými byl Ježíš přibit ke kříži apod.).

Brzy však začalo pronásledování Romů jak ze strany církve, která je vinila z nevěrectví a čarodějnictví, tak ze strany světské moci, která jim podsouvala špionáž, sabotáže, loupežnictví, ale i nekalou konkurenci řemeslnickým cechům. Velká část dosud tradovaných předsudků vůči Romům má středověký původ.

Pronásledování a útlak se táhne celými dějinami pobytu Romů na evropském kontinentu. Relativně mírnější útlak v jihovýchodní Evropě umožnil některým romským rodům, aby se zde trvale usazovaly. V západní Evropě však byli Romové nadále pod pohrůžkou trestu smrti vyháněni nebo beztrestně zabíjeni, proto se neusazovali a dodnes tam mnohé skupiny žijí kočovně či polokočovně. V 18. století byla i ve většině západních zemí vystřídána politika vyhánění (eliminace) politikou více či méně násilné asimilace. Vyvrcholením pronásledování byla vyhlazovací politika třetí říše. V době druhé světové války velká část západoevropských Romů skončila v koncentračních táborech, pro východoevropské Romy byl podobný osud připravován.

Ani po roce 1945 se však osud Romů podstatně nezměnil. Na východě i na západě Evropy se stali objektem nedobrovolné asimilační politiky a manipulace. Teprve od 90. let 20. století dochází ke změnám, které přinášejí i Romům základní politická práva,

jsou uznáváni jako národnostní menšina, mluví se o neteritoriálním národu. Romové se stávají subjektem vlastních dějin.

Většina dnes v České republice žijících Romů, přišla do země ze Slovenska v letech 1945-1993. Z českých a moravských Romů zůstalo po válce jen 600 osob. První vlna přistěhovalců přišla na základě vlastního rozhodnutí brzy po skončení války. Mladí muži hledali místo, kde bylo možno získat bydlení a práci, vrátili se na Slovensko pro rodiny a s celými osadami se stěhovali do Čech, většinou do pohraničních oblastí, odkud bylo vysídleno německé obyvatelstvo. Tato vlna přistěhovalců, kteří se přistěhovali s celými velkorodinami, si zachovala své tradice a většinou i jazyk. V místech, kde se usadili, jsou považováni za starousedlíky, s ostatními obyvateli se sžili a většinou nemají vážné problémy. Problémy jim však nastanou, když se stěhují do jiné obce, kde obyvatelstvo s Romy není sžité.

Druhá vlna přistěhovalců přišla v 50. a 60. letech 20. století při organizovaných nábořech na stavby a do těžkého průmyslu. Nábor byl prováděn v osadách po celém Slovensku, náboráři měli zájem jen o mladé, zdravé a silné muže. Předpokládalo se, že si tito Romové v Čechách vydělají a pak se vrátí na Slovensko. Nejenže se nevrátili na Slovensko, naopak si odtud přivezli nevěsty a založili v Čechách rodiny. Vzhledem k tomu, že se v jednom místě ocitli většinou mladí Romové z mnoha osad, s různou kulturou a různými nepsanými zákony, kteří si tradice zcela neosvojili, došlo k tomu, že dnes zpravidla vlastní kulturu znají jen nedokonale, často pozapomněli i romský jazyk. Většinou se snažili o dobrovolnou asimilaci, ale neasimilovali se natolik, aby je většinová společnost přijímala za vlastní. Tito Romové mají ve společnosti mnoho problémů, v některých případech je nad jejich síly, aby je sami vyřešili.

Třetí vlna byla stěhována po roce 1965 při uplatňování usnesení vlády č. 502 z října 1965, o likvidaci cikánských osad, čtvrtí a ulic. Tato se stěhovala pod silným nátlakem, některým z těchto Romů zbořili jejich domky před očima. Z kulturního šoku, který prodělali při radikální změně prostředí, bydlení, práce i trávení volného času, se mnozí dosud nevzpamatovali. Často byli přestěhováni do obcí, kde před nimi žádní Romové nebyli, a záměrně byli rozptylováni z jedné osady do co nejvíce míst. I když se následně snažili o sestěhování, nikdy se jim to už zcela nepodařilo, a proto z velké části ztratili a

dále ztrácejí své tradice i jazyk. Právě Romové mají v České republice nejvíce problémů, společnost vnímají jako nepřátelskou a také jejich sousedé je odmítají akceptovat.

Od roku 1990 mnozí Romové odcházejí do západních zemí, kde se pokoušejí získat azyl nebo se usadit. Do České republiky jednotlivě, ale i ve skupinách, přicházejí Romové z Rumunska, ze zemí bývalého Sovětského svazu a bývalé Jugoslávie i ze Slovenska, kteří se snaží přes naši zemi dostat dál na západ nebo se pokoušejí získat azyl zde. Romové ze Slovenska přicházejí do České republiky i za prací, ve velkém počtu jsou zaměstnáni na stavbách (Šišková, T. 2001, s.119 – 121).

Tento celkový přehled nám ukazuje, jak početné jsou některé menšiny u nás. Současně je zde zachyceno, jak dlouho u nás působí. Tyto aspekty je třeba vzít v potaz, neboť zcela jistě budou v budoucnosti ovlivňovat dění ve společnosti. Samozřejmě, že to bude v obou směrech, které můžeme pozorovat. Je-li jedna část minorit početně silná a působí-li na národní scéně dlouhou dobu, vytváří si určité dominantní postavení mezi menšinami.

Ve své práci se převážně zaměřím na posledně zmiňovanou menšinu Romů, protože si myslím, že právě ona je v naší společnosti tou nejproblémovější a komplikovanou v jejím pochopení. Je zde mnoho otázek a mýtů, které tuto skupinu lidí obklopují. Majorita má různé názory, které jsou převážně negativní, přesto mnoho lidí by bylo ochotno se touto minoritou v rámci multikulturality sžít, ale předpokladem je podle nich, aby se Romové přizpůsobili. To je základní nárok většiny společnosti, která se snaží o pochopení a začlenění této velké minority, která je často obestřena tajemnem. Proto bych rád ve své práci ukázal jak klady, tak i záporny této komunity. Aby bylo chápání jednodušší a komplexnější, je třeba začít charakteristikou hodnotového systému, tradic a zvyků a průběhu sžívání dané menšiny s většinovým prostředím. Každá bude mít jiný hodnotový systém, pokud nějaký má.

1.4 Zvyky národnostních menšin v České republice

Každá z menšin si s sebou do majoritní společnosti přináší své zvyky a tradice, které

ji charakterizují, ale často bývají odlišné od společnosti, do které se zařazují. Některá majoritní společnost je toleruje a nijak jí nevadí, protože nejsou v rozporu s morálním profilem společnosti, ale jsou tu také ty, které jsou pro ni neakceptovatelné. V takovém případě může docházet k nepochopení a nebo k omezujícímu jednání majority vůči minoritě. Ta se také nechce vzdát svých zvyků, a tak dochází často k velkým problémům. Mělo by být snahou obou stran, aby dosáhly kompromisu, protože bez něj nemůže být řeč o multikultuře společnosti. Bohužel, některé tyto zvyky a tradice mohou vést až k patologickým jevům, které dominantní společenská skupina bude určitě potlačovat. Tyto situace mohou vznikat i z neznalosti dané menšiny. Její pochopení může vést k snadnější cestě, aby se konflikty řešily.

Nejprve poukáži na tradice Rusů, kteří mají v mnohém podobné zvyky jako my. Zpravidla sice vyznávají jiné náboženství – pravoslavné, ale to by nebylo tak důležité, aby to mohlo nějak majoritu omezovat. V dnešním světě je mnoho náboženství a ve své podstatě neohrožují chod žádného společenství. Ale jak je uváděno, tak jednou z velkých odlišností, které mohou následně vystupovat jako problém, je to, že Rusové nepovažují osobnost člověka za důležitou. Tzn., že ve světě západním je člověk chápán jako nejdůležitější subjekt, který je třeba chránit a to všemi prostředky. Když tento aspekt uplatníme v praxi, tak dojdeme k tomu, že Rusové snadno obětují v nějakém konfliktu jedince, protože podle nich není lidský život důležitý. Řadí jej až na další místa důležitosti ve svém hodnotovém žebříčku - za vlastenectvím, slepou oddaností, uznávání autorit. Tato jejich vlastnost může být problémem při řešení různých sporů. Dnes víme, že mnohdy řeší problémy podle svých zvyků - násilím, rvačkou či smrtí. Tato skupina lidí také uznává autoritu. tzn., Pokud s nimi budete jednat tak, jak jsme zvyklí z naší společnosti, tzn. formou domluvy, přemlouvání, či vysvětlování, můžeme si být jisti, že nedosáhneme cíle. Toto pravidlo se potvrdilo hlavně v našich věznicích, kde musí být často vyvíjen velký tlak na tyto lidi z pozice autoritativního dozorce, aby bylo vůbec dosaženo cíle, který výchovný proces sleduje.

Dalším odlišným kritériem této menšiny je postavení ženy v rodině. Ta je oddaná muži a její povinností je starat se o chod domácnosti a zabezpečit základní funkce rodiny. Muž je dominantní a jeho povinností je sehnat finanční prostředky pro obživu. Zde je patrná odlišnost od majority, neboť ta se snaží o to, aby se muž se ženou naopak

na chodu rodiny podíleli, pokud to okolnosti dovolí, rovnocenně.

Další tradicí, která se ukazuje ve velmi dobrém světle, je postavení starých členů rodiny. Tito bývají uznáváni a ctěni. Je povinností dětí, aby se ve stáří o ně postaraly. Je to prvořadá záležitost a zároveň otázka cti. Tento jev by mohl být pro majoritu v mnoha případech velkým příkladem.

Další skupinou, o které bych se zmínil, jsou Ukrajinci. Ti jsou nám hodně podobní v pojetí kultury, avšak mají také na druhé straně mnoho společného s Rusy. Lze říci, že jsou téměř stejní jako Rusové, jen snad díky tomu, že jsou blíže západu, jejich vztah k člověku jako osobnosti je lepší. Obecně je mezi nimi vyšší míra religiozity a národní hrdosti. Ukrajinci v České republice chovají nedůvěru ke státním i nestátním organizacím a institucím, jediné, které důvěřují, je církev. Ukrajinská společnost je výrazně maskulinní – muži si zakládají na své důstojnosti a projevech vůči své osobě. Pro muže – hlavu rodiny – je například někdy obtížně přijatelné, že má jednat se ženou – úřednicí. Při setkání si muži podávají ruce, ženy může muž během pozdravu ignorovat (Budilová, L. 2005 s. 62).

Další minoritou jsou Vietnamci. Tato skupina lidí, která pochází z jihovýchodní Asie, je pro nás velkou neznámou. Jsou často velmi uzavření a proto je velmi obtížné se k nim přiblížit, abychom poznali jejich zvyky a tradice. Již vizuální odlišnost staví mezi ně a majoritu pomyslnou zeď, která brání hlubšímu poznání. Z dostupných materiálů se dozvíme, že např. hlavním jejich náboženstvím je buddhismus, dále taoismus, konfucionismus, ale je mezi nimi i početná komunita římsko katolická.

Tato náboženství vedou jedince k dodržování morálních a právních zásad, na nichž je následně budována rodina. Významným rysem vietnamské kultury je kult předků. Důležitou odlišností, je např. používání neverbální komunikace. Tato kultura je na neverbální komunikaci bohatá, např. úsměv používají Vietnamci také v nepříjemné situaci, kdy jím projevují nervozitu, podráždění, rozpaky či vyjadřují omluvu. Vietnamci se usmívají rovněž tehdy, mají-li pocit, že svými problémy druhého obtěžují. Příímý pohled do očí při rozhovoru je považován za nezdvořilý. Jedním z pravidel slušného chování je pro ně pravidlo pohostinnosti, podle kterého se sluší nabídnout pohoštění vždy a každému. Intimnější projevy náklonnosti mileneckých párů na

veřejnosti jsou nepřipustné, ale dotyky a objímání mezi přáteli jsou běžné a časté. Rodina a děti mají ve vietnamské kultuře klíčové postavení, pevná rodinná pouta se udržují i mezi vzdálenějšími příbuznými. Nevýhodou této komunity pro majoritu je velká uzavřenost a soudržnost. Dále je to vzájemná podoba mezi jednotlivci, kdy při vzniklém problému těžko poznáme, zda se jedná o jedince, kterého hledáme (Budilová, L. 2005 s. 57-58).

V neposlední řadě se musím zmínit o dnes největší minoritě u nás a to jsou Romové. O této skupině koluje mnoho mýtů a polopravd. Členové majority se příliš nechtějí s touto menšinou konfrontovat, neboť převážná část má vůči Romům odstup kvůli problémům, které tuto menšinu doprovázejí. Jedním z významných rysů tradiční romské kultury je skutečnost, že převažujícím organizačním principem je zde příbuzenství. To znamená, že každý člověk se cítí být primárně příslušníkem určité příbuzenské skupiny, od níž odvozuje svoji identitu a vůči níž je přednostně loajální.

Život je pro Romy nejvyšší hodnotou. Vše, co vede k zachování, množení a pokračování má vysokou hodnotu. Vše, co život ohrožuje nebo omezuje, je vnímáno negativně. „Hlavně, že žije“, je reakce Romů na zprávu, že byl někdo vážně zraněn a že zůstane do smrti invalidní.

Romové uctívají své předky a starší, svou sebedůvěru odvozují více od své rodiny, rodu než od své profese, vzdělání, postavení v majoritní společnosti či majetku. Pokračování rodu je v dětech. Láska k dětem je pro Romy příslovečná. Zvláště malé děti jsou někdy až nekriticky hýčkány.

Pro přežití v dnešní době jsou potřebné peníze. K zachování života, k možnosti uctívat staré i k projevování lásky k dětem jsou potřebné, proto i peníze stojí vysoko v hodnotovém žebříčku Romů.

Život Romů v Evropě byl dlouhodobě nezajištěn. „Lepší vajíčko dnes, než slepice zítra,“ říká romské přísloví a charakterizuje romské vnímání hodnot. „Jím, piju, žiju, umřu – nač hospodařit“ říká jiné přísloví a vyjadřuje vztah Romů k budoucnosti. Budoucnost má zvláště u starších Romů dosud malou hodnotu. Důležitější je přítomnost a minulost, která je jistá. Proto si velká část Romů necení školního vzdělání, jež přináší plody až po mnoha letech. Celá řada tradic se týká jídla. Některé potraviny byly považovány za nečisté (např. maso některých zvířat), všechny potraviny se stávaly

nečistými, pokud byly znovu přihřívány, upadly na zem nebo do nich spadl vlas. Každá rodina měla svou technologii přípravy pokrmů a přísně dbala na její dodržování.

Tradiční byl rovněž zákaz odhalování těla- ani v domácnosti se členové rodiny před sebou nesvlékali, nechodili doma ve spodním prádle. Cudnost patřila, a v mnoha rodinách dosud patří, k tradičním hodnotám. Romská žena se nemohla svléknout ani v místnosti, kde visel svatý obrázek (Šišková, T. 2001 s.121 – 122).

V předchozích odstavcích se dozvídáme mnoho nových informací o zvycích Romů, kdy některé jsou pro nás nepochopitelné, ale některých bychom si měli více všimnout. Důvodem zájmu a obdivu je např. vztah mezi příbuznými a starostlivá péče o seniory této skupiny. V tomto směru si myslím, že by se mohli někteří zástupci majority i stydět, protože se ke svým rodičům zdaleka nechovají tak dobře, jako zmiňovaní Romové. Na druhé straně jsou pro nás některé zvyky nejasné, neakceptovatelné a často si myslíme, že tady by se minorita měla přizpůsobit společnosti. Proces přizpůsobování minority, bude určitě nastartován, neboť vliv majoritní společnosti je neoddiskutovatelný a pokud se romské etnikum hodlá do společnosti zařadit, bude muset od některých zvyků ustoupit a přizpůsobit se.

1.5 Dílčí závěry

Z předchozích kapitol jsme mohli zjistit, že odlišnost, různé zvyky a tradice jsou u jednotlivých národnostních menšin hojně zastoupeny. Tvoří totiž základy jejich historického vývoje a identity. Ne vždy jsou tyto skutečnosti majoritou pochopeny a akceptovány. Ale jestliže se nad těmito fakty zamyslíme hlouběji, často nám odhalí pozadí určitého, pro nás nepochopitelného, chování jedinců té či oné minority. Při hlubší analýze zjistíme, že právě historie, zvyky a tradice mají často za následek vzájemné nepochopení či nevráživost, které vedou až k rasové nesnášenlivosti.

Možná, že kdyby se zúčastněné skupiny zamyslely, proč je toto jednání právě takové, při pochopení druhé strany by ho neodsuzovaly, ale s chápající tolerancí by tuto skutečnost přijaly.

Abych předchozí věty doložil, uvedu pár příkladů, které by mohly přispět k pochopení předchozích tvrzení.

Jako první uvádím skutečnost, že část naší společnosti, často odsuzuje Ukrajince za to, že berou našim lidem práci, protože pracují za minimální mzdu, a tak jsou pro zaměstnavatele zajímavějšími pracovními objekty. Zde bych chtěl těmto názorům oponovat. Ti, kdo tento názor zastávají, si neuvědomují základní postavení ukrajinského muže v jeho společnosti. Jak bylo zjištěno, základní úlohou je být hlavou rodiny, která má za úkol obstarat finanční prostředky pro obživu rodiny. Vzhledem k ekonomické situaci na Ukrajině, kde není práce, se pak skupiny ukrajinských mužů přesouvají směrem na západ, kde pak působí jako levné pracovní síly. Vykonávají převážně podřadné a pomocné práce, ale finanční odměna, která za ně je, je pro ně stále výhodnější proti té, kterou dostanou doma.

Společnosti sice může proti příslunu ekonomických přistěhovalců bránit, tak by udržela zmiňovaná pracovní místa. Je ale známo, že ze strany našich lidí o tyto práce není zájem, přesto že i my zde máme nezaměstnanost. Naši lidé raději jdou za prací směrem na západ, kde jsou výdělky vyšší, a nebo žijí ze sociálních dávek. Tento jev je v dnešní době zcela běžný. Z tohoto zjištění vyplývá, že kritika společnosti směrem k Ukrajincům, kteří u nás pracují legálně, není správná.

Závěrem k tomuto příkladu lze dodat, že se nám zde kříží dva aspekty - a to ekonomický pud sebezáchovy Ukrajinců, a na druhém pólu společenská (majoritní) liknavost tento jev řešit.

Takto bych mohl uvádět další příklady, kdy dochází k špatné vzájemné integraci, která plyne hlavně z neznalosti problémů a z neochoty je řešit. Uvedu ještě jeden, který se týká minority, která je u nás skloňována ve všech pádech, a tou je minorita romská. Romská menšina má v soužití s Čechy mnoho problémů. Z české strany je jim vytykána hlučnost, špatné sousedské vztahy, nevzdělanost, nízká kvalifikace, špatná pracovní morálka, lenost, nečestné jednání, agresivita, kriminalita, prostituce. Romové vytykají Čechům citový chlad, vypočítavost, nadřazené chování, xenofobii a rasismus. V obou skupinách převládají jedinci, kteří mají tendenci zobecňovat vlastnosti (především ty negativní) jednotlivců druhé skupiny a přisuzovat je celé skupině.

Chování obou skupin do značné míry determinují předsudky z dávné i nedávné minulosti. Mezi oběma skupinami leží rovněž nevyřešené křivdy z minulosti. Z křivd vůči Romům je to především neuznání podílu viny české protektorátní správy v období druhé světové války na koncentraci a následném vyvraždění českých a moravských

Romů a víceméně násilné rozbití cikánských osad v 60. a 70. letech 20. století. Za křivdu považují Romové absenci alespoň symbolické omluvy státu a pietní úpravu míst bývalých koncentračních táborů v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu na Moravě.

Na druhou stranu považuje většina občanů České republiky za křivdu automatickou sociální pomoc Romům, kdy Romové sice chtějí žít v této společnosti, ale nikterak se nehodlají zvykům společnosti přizpůsobovat a pouze těží z nedokonalých zákonů. Nechtějí pracovat, neposílají děti do škol, provozují prostituci (v protikladu vůči svým zvykům), kradou a distribuují drogy. Domy, kde bydlí, postupně vybydlují a nedodržují základní hygienické normy . Proto je v této věci shoda téměř nemožná.

Pozitivní opatření vůči menšinám v jiných zemích – např. afirmativní akce vůči původním obyvatelům a černochům v USA – byla realizována jen proto, že bílá společnost předem uznala své dluhy k těmto obyvatelům a ústy svých představitelů se omluvila za minulé křivdy. Česká společnost dosud neuznává své dluhy k Romům a není ochotna k omluvě, naopak většina Čechů má pocit, že to jsou Romové, kteří jsou dlužníky, a měli by se omlouvat.

Přes mnohasetletou přítomnost Romů v České republice, přes jejich nesporný přínos jak v oblasti kultury, tak v oblasti materiální (výstavba silnic, železnic, telekomunikačních sítí) vnímá dosud velká část české společnosti Romy jako přistěhovalce, jež do země nikdo nezval (ač mnozí sem byli stěhováni násilně) a kteří jen parazitují na sociálních výhodách státu. Romové následně vnímají českou společnost jako nepřátelskou a odmítají i její pozitivní hodnoty.

V současné době přes mnohé pozitivní kroky, jak ze strany většinové společnosti, tak ze strany romské menšiny, dochází k řadě negativních jevů, které soužití ztěžují.(Šišková,T.2001 s.123).

2 Sociálně patologické jevy a jejich možné příčiny

2.1 Sociální patologie a její obecná charakteristika

Procházím-li odbornou literaturu, která definuje sociální patologii, tak v menších či

větších obměnách nacházím vymezení pojmu takové, že se jedná o *chování jedince nebo skupiny, které je společností odmítáno, kritizováno a následně i potlačováno*. Je-li sociální patologie v nižším stádiu, bývá často vystavena morální kritice, která nemá právní dopad na toto jednání. Převážně však jde o tak závažné jevy, které musí být řešeny právní cestou (Sochůrek, J. 2002 s.9). V učebních skriptech IMS Brno, které nesou název Sociální patologie (autorů Jilečka, Plškové, 2005 s.7) se lze dozvědět, že za sociálně patologické jevy jsou označovány ty sociální jevy, které pro svou škodlivost ohrožují společnost, její uspořádání, stabilitu a řád jako celek i její jednotlivé členy – občany .

Určitá část sociálně patologických jevů je proto definována v právním řádu a jejich překročení podléhá trestnímu postihu. Deviantní chování je porušení společenské normy, ale nemusí ještě vznikat trestní odpovědnost. Určité odchylky jsou společností akceptovány, popř. tolerovány (hnutí anarchistů, skin heads, náboženské sekty apod.) Deviantního jednání se dopustí jednatel sám nebo, a to častěji, ve skupině osob. Obecně lze sociální skupinu charakterizovat jako určitý počet osob spojený určitými vztahy.

Každá společnost má jinak nastavené hranice pro chování jednotlivce nebo skupiny, které jsou tolerovány, nebo naopak se začínají stávat patologickými jevy. Když tento problém převedeme na jednotlivé menšiny, které jsou u nás zastoupeny, tak zjistíme, že jejich odlišnost je velká. Jsou druhy jednání, které se u některých skupin berou jako malý přestupek vůči společnosti, a naopak jiné společnost bere jako závažné a postihuje je. Sem můžeme jako příklad uvést např. školní docházku u malých romských dětí.

V této menšině a jejich kultuře je jev, kdy rodiče děti do školy neposílají, zcela normální a oni se nad ním ani nepozastaví. Majorita však takové jednání dospělých odsuzuje a to jak po stránce morální, tak i podle zákona. V dnešní době lze rodiče, pokud neposílají své děti do škol, trestně postihovat. Toto chování je z hlediska patologického velmi nebezpečné, neboť má za následek to, že nám z dětí vyrostou jednotlivci, kteří jsou na nižším společenském žebříčku díky svému nedostatečnému vzdělání. Ze statistik víme, že u těchto skupin dochází častěji k páchání trestné činnosti, než u skupin s úplným vzděláním nebo vyšším vzděláním. Společnost se tak dostává do situace, kdy vzniklé problémy musí řešit, a proto je důležité tento jev potlačovat v jeho začátku a tím je zmiňovaná absentovaná školní docházka u problémových skupin.

Dalším příkladem jiného druhu, je problém ukrajinských zaměstnanců, kteří u nás tvoří také početnou menšinu. Jde o problém ve vzájemných vztazích, a to hlavně z hlediska dělník versus jeho „ochránce“. Jedná se o skupiny, které vymáhají peníze od svých spoluobčanů. Jako důvod uvádějí jejich „ochranu“ nebo zprostředkování práce u nás za úplatu. Tyto vymahačské bandy mnohdy nenechají „ochraňovaným“ jedincům skoro žádné finanční prostředky, které oni potřebují pro svoje živobytí. Tento jev velmi často končí i užitím násilí. Ze sdělovacích prostředků jsme měli možnost se dozvědět, že nejsou ojedinělé případy, kdy došlo i k zabití a vraždám. Myslím si, že tento jev se právě nejvíce objevuje u ruskojazyčných minorit. Snad jedním z důvodů, je to, že Rusové, jak jsme se mohli dozvědět v předchozích částech této práce, mají blízko k páchání násilí na druhých osobách. Je to problém, který si přinesli do naší kultury ze svého domovského prostředí. Asi z doby 2. světové války a možná i carského nevolnictví, kdy život mužiků neměl valné ceny. Samozřejmě, že majorita toto odsuzuje a dělá vše proto, aby těmto jevům zabránila.

Je to jen zlomek příkladů, kterými bychom mohli dokreslit některé nežádoucí chování menšin na základě jejich zvyků, které si přinesly ze své kultury. Z policejních statistik víme, že se menšiny velmi často zapojují i do dalšího kriminálního jednání, jakou je např. prostituce, krádeže, vydírání, podvody, alkoholismus, patologické hráčství, výtržnictví a další.

2.2 Jednotlivé menšiny a jejich podíl na kriminalitě u nás

Snažil jsem se z dostupných policejních materiálů zjistit, jak velkou měrou se jednotlivé minoritní skupiny u nás podílí na trestné činnosti. Musím uvést, že sehnat tyto podklady není vůbec jednoduché. V době do roku 1993 se vedly přesné statistické údaje o trestné činnosti z hlediska minorit. Od tohoto roku však již není možné je získat, protože jsou k dispozici pouze úzkému okruhu lidí (převážně policistům), kteří je nemohou zveřejňovat. Když jsem pátral, proč tomu tak je, bylo mi sděleno, že je to z důvodu, aby se minority necítily diskriminovány majoritou. Proto, když někde narazíme na statistiku kriminality, jedná se o celou společnost. Zde se nabízí otázka, zda je toto posuzování kriminality objektivní a spravedlivé vůči všem zúčastněným stranám, protože mohou u obou z nich vzniknout dohady, že jedna nebo druhá je na tom

s pácháním kriminálních činů hůře, než strana opačná. Na tento jev bychom určitě dostali při dotazování u minority i majority odlišné odpovědi, které by byly ovlivněny postojem k jednotlivým skupinám, zastoupeným ve společnosti .

Budeme-li se však držet dostupných faktů, tak se tento pohled může velmi lišit od názorů zástupců různých skupin společnosti. Ve své práci mám možnost posoudit tuto problematiku ze svého pracovního pohledu. Jako zaměstnanec Vězeňské služby České republiky přicházím s těmito lidmi každý den do styku, a mohu tudíž posoudit, jaké procento lidí z jednotlivých národnostních skupin, ale i majority je v našich věznicích zastoupeno a za jaké prohřešky proti zákonům této republiky je umístěno ve věznicích České republiky. Toto číslo je samozřejmě neúplné, protože zde nejsou zahrnuty osoby, kterým byl uložen trest podmíněčný nebo alternativní (např. veřejně prospěšné práce). Ale z tohoto pohledu si lze udělat poměrně objektivní obraz o množství a závažnosti trestných činů u posuzovaných jedinců a skupin.

V následujících odstavcích bych se pokusil jednotlivé menšiny z hlediska jakých druhů trestných činů, kterých se převážně dopouštějí , a z hlediska procentuálního zastoupení na žebříčku nebezpečnosti pro společnost. Aby vše bylo kompletní, budu se také zabývat statistikou u zástupců majoritní společnosti.

V našich věznicích najdeme zástupce všech jmenovaných skupin, které jsem zmiňoval. Jako první zmíním Vietnamce, kterých je v naší republice méně než např. Romů, Poláků, Ukrajinců a Rusů. Když projdeme evidenci, zjistíme, že počtem vězněných osob je tato skupina velmi malá a lze ji posuzovat jako méně problémovou. Tento jev je určitě také dán tím, že jak víme z předchozích informací o tomto etniku, je velmi uzavřená a mnoho problémů si řeší uvnitř minority, a tudíž nedovolí, aby je mohla společnost řešit. Co se týče závažnosti a druhu páchání trestné činnosti, jde převážně o činnosti, které úzce souvisí s jejich hlavní pracovní náplní, a tou je obchod. Jsou hlavně stíháni pro nedodržování zákonů spojených s porušováním autorských práv, kdy se jedná o prodej plagiátů výrobců světových značek textilu, elektroniky, tabákových výrobků a jiného spotřebního zboží. Také můžeme zaznamenat jinou nezákonnou činnost, jako například krádeže či ublížení na zdraví, kdy se jedná zpravidla o vyřizování účtů mezi členy minority. Jen velice zřídka je tato činnost oznámena na Policii ČR. Tato jejich činnost je však páchána v mnohem menším měřítku než ta

předešle zmiňovaná. Může se tedy zdát, že toto etnikum je vlastně pro společnost přijatelné, protože statistika je mu nakloněna, a není tudíž důvod k panice. Ano, máme ve společnosti mnohem horší národnostní menšiny, které ve větším měřítku páchají trestnou činnost, kterou společnost velmi tvrdě trestá, ale určitě bychom byli spokojenější, kdyby nedocházelo k těmto jevům vůbec. Ale z dostupných zdrojů se dozvídáme, že jejich novým proti zákonným jednáním je pěstování marihuany, které dosahuje velkých rozměrů, a je pro společnost vážným problémem.(Buchtová,B.2003).

Jako druhou posuzovanou menšinu jsem si vybral Poláky. Ti se jeví v poměru k množství a druhu sociálně patologických jevů jako nejméně problémoví, alespoň v současnosti. Převážně jsou trestáni za prohřešky spojené s obchodováním, a to hlavně s pašováním nedovolených druhů zboží či nedovoleného množství z Polska k nám a obráceně. Také se můžeme setkat s výtržnostmi, které jsou spojené s požíváním alkoholu, kterému tato skupina často holduje. Vzhledem k tomu, že se tato národnostní menšina převážně nachází v oblasti hranice mezi naší republikou a Polskem, je tento jev soustředěn v užším prostoru a snadněji se mu dá předcházet, než když je nějaké etnikum nerovnoměrně rozšířeno po celém území našeho státu.

Tyto dvě doposud hodnocené skupiny se nám zdají být přijatelné a z hlediska, které je předmětem posuzování, i málo konfliktní a srovnatelné s dominantní společností. Když je posoudíme ještě z pohledu možné nápravy a chování během pobytu jedinců ve věznici, můžeme je označit jako ty, které lze snadněji zařadit do společnosti. Je to zřejmé i tím, že převážně páchají nenásilnou trestnou činnost, která je pro společnost méně nebezpečná než ta, která přímo ohrožuje životy lidí a je spojena s násilím a brutalitou.

Tím se přesuneme k hodnocení jedinců menšin, které se k násilí převážně uchylují. Hodnocenou menšinou budou Rusové, kteří se u nás vyskytují a tvoří velmi početnou skupinou v našich věznicích. Právě oni jsou tou menšinou, jejíž trestná činnost je směřována k páchání těch těžších zločinů, které jsou převážně doprovázeny násilím a velmi často končí i vraždami a smrtí jejich obětí. Tyto skutky společnost není ochotna přehlížet, tolerovat, a ani jinak zlehčovat. Z tohoto důvodu za ně ukládá ty nejvyšší tresty, které náš právní řád zná. Jedná se o prostituci, obchodování s lidmi, vydírání, nájemné vraždy, obchody a distribuci drog a jiné.

Lze konstatovat, že Rusové jsou v počtu osob ve výkonu trestu odnětí svobody na třetím místě. Jejich pobyt v nich je velmi často doprovázen velkými problémy, protože se špatně přizpůsobují a personál věznic musí řešit závažná provinění proti řádům, které naše zařízení mají. Škála provinění je pestrá - od drobných konfliktů se zaměstnanci, až po fyzické napadání jak personálu, tak i ostatních spoluvězňů. Výjimkou nejsou ani pokusy o útěk a hromadná vystoupení (vzpoury). Posledně zmiňovaný jev je jejich „silnou stránkou“, protože je jich v našich věznicích velmi mnoho, a proto se snadno domluví a jejich protiprávní jednání má velký rozsah.

Tato menšina je, co do nebezpečnosti, určitě tou nejhorší a je pro společnost velkým problémem. Tyto skutečnosti nelze podceňovat a přehlížet, protože by se mohly s postupem času stát již neřešitelné. Tak jako ve věznicích dovedou členové menšiny držet pohromadě, to samé se děje i během jejich pobytu na našem území, proto je velmi obtížné tuto jejich nezákonnou činnost odhalovat. Dostat se do jejich blízkosti je, pro jejich podezřívavost a nekompromisnost, nelehký úkol pro naši policii, která tyto jevy vyšetřuje. Ruskojazyčná mafie bývá velmi často označována za nejkrutější na světě. Tato situace je alarmující a pro společnost by měla být bodem č. 1 v řešení národnostních otázek. Určitě by stálo za úvahu posoudit naši vízovou politiku a ochranu před migrací nežádoucích členů tohoto etnika k nám.

Poslední národnostní menšinou, kterou bych chtěl prezentovat, je nám všem dobře známá, Romové. Je velmi početná. Náhled majority na ni je velmi skeptický a převážná část lidí zastává negativní postoj. Tento stav je dán tím, že Romové velmi neradi přizpůsobují svoje zvyky a tradice společnosti, ve které se nacházejí. Proto také dochází ke střetu s majoritou, která není ochotna slevit z požadavků, které se týkají dodržování zákonů. Romové díky své špatné pověsti, kterou si částečně vytvořili sami a částečně jim ji přiřkla společnost, tvoří početnou část osazenstva v našich věznicích. Jejich počet, jak jsem již předeslal, je velký, a to z pohledu minorit. Je to dáno i jejich četností, protože jsou největší národnostní menšinou na našem území. Jejich počet je velmi těžko zjištělný, protože valná část jejich členů se přihlásila k národnosti majoritní společnosti, a to převážně proto, aby se na ně pohlíželo jinak. Dalším důvodem, proč se jejich počet dá těžko evidovat, je to, že velmi často mění místo svého pobytu, a tím jsou zkreslovány statistické údaje o jmenované menšině.

Romové již od nepaměti, kdy kočovali, se během svého přesunu velmi často

dopouštěli krádeží. Ty jsou jejich nejčastějším prohřeškem i v dnešní době. Nahlédneme-li do jejich spisů o trestné činnosti, tak nejčastěji se vyskytující paragraf trestního zákona měl číslo 247. Jedná se právě o krádeže. Doba jde nezadržitelně vpřed a s ní kráčí i trestná činnost romské komunity, která doznala dalších rozšíření. Dnes se u nich můžeme setkat i s trestnou činností zaměřenou na podvody (převážně úvěrové), ublížení na zdraví, poškozování cizí věci, ale také jsme se již setkali z porušením zákona v oblasti drogové distribuce. Dá se říci, že se Romové v oblasti kriminality velmi rychle adaptovali a spektrum páchané trestné činnosti je u nich velmi pestré.

Jedním z nejproblémovějších porušování zákonů je však, ač to tak nevypadá, trestná činnost romské mládeže a dále ohrožování mravní výchovy. Tento posledně jmenovaný prohřešek je u tohoto etnika absolutně nejmasovější a dá se říci, že nikde jinde se už v takovém měřítku nevyskytuje. Mnoha členům dominantní společnosti, která nemá toto etnikum v oblibě, připadá tento jev jako malicherný a nedůležitý. To je však velká chyba, protože tento stav vede jen k tomu, že v budoucnu se problém mezi dvěma kulturami ještě více prohloubí právě kvůli nedostatkům ve výchově a vzdělání romské mládeže. I ten nejzatvrzelejší odpůrce Romů by si měl uvědomit, že problémy se budou jen a jen díky tomu zvětšovat, postihnou i jeho. Nakonec nám nezůstane nic jiného, než, abychom se stali těmi, kteří je budou řešit. Možná, že pak budeme muset i potlačit svoji nesnášlivost vůči nim, aby se tento jev dal vůbec zvládnout.

Každý z nás má samozřejmě právo na svůj názor na danou problematiku, ale xenofóbní postoje je třeba potlačit, když jde o zájem celé společnosti, která by mohla být morálně nebo právně ohrožena. V dnešní době jsou již pryč metody řešení problému násilím, protože většina z nás ví, že násilí plodí jen nové násilí. Oproti tomu Romové sami si musí uvědomit, že nestačí jen to, že majoritní společnost potlačí svoji nesnášlivost a pokusí se problém řešit. V první řadě si musí Romové svoje problémy řešit sami a uvědomit si, že oni musí svoje děti posílat do škol, aby jim zajistili odpovídající vzdělání, které jim tato společnost sama a dobrovolně nabízí. To, že této možnosti mnohdy nevyužívají a lpí na svých tradicích je hlavně jejich problémem. Pak dochází k tomu, že pro ohrožování mravní výchovy jsou rodiče, kteří neposílají děti do školy a jejichž absence dosáhla určité výše, trestně souzeni, nastoupí do výkonu trestu odnětí svobody, děti jdou do výchovných ústavů a stará se o ně opět majoritní společnost. To však není řešení problému. Řešením by bylo přimět Romy, aby si tyto

svoje problémy uvědomili a nežili na úkor společnosti.

V předešlých odstavcích jsme měli možnost se informovat, jakých nedovolených jednání se minority dopouštějí a v jakém počtu se nacházejí na našem území a ve vazebních věznicích. Je na nás, abychom posoudili, zda je tento jev pro společnost nebezpečný, nebo jestli nevybočuje z normálu, který přináší doba, rychlý vývoj světové, ale i naší společnosti.

2.3 Majoritní společnost a její sociálně patologické jevy

Abychom mohli objektivně zhodnotit popisované problémy, musíme uvést některá fakta, která se týkají dominantní společnosti. Doposud jsme posuzovali menšiny a jejich problémy, které majoritní společnost odsuzuje a za něž si minority velmi často vysloužily záporné hodnocení. Ale jak je na tom majoritní společnost, která kritizuje ostatní za jejich nevhodné chování? I ona sama má s těmito jevy velké potíže. Samozřejmě, že procentuálně na tom bude asi nejhůře, protože je přeci nejpočetnější, a tudíž v našich věznicích a nápravných zařízeních najdeme nejvíce členů majority. Co se týče rozsahu páchané trestné činnosti, tak i tady si myslím, že jsme na tom velmi špatně.

Když jsme hodnotili druhou stranu, mohli jsme si povšimnout, že převážně převládala jedna nebo dvě problémové oblasti u každé národnostní menšiny. Toto nemůžeme říci o majoritě, protože při posuzování osazenstva věznic zjistíme, že obsáhnou širokou škálu nezákonného jednání v oblasti našich zákonů. Rozsah páchaní trestné činnosti je velmi pestrý. Zde si myslím, že právě rozsah páchané trestné činnosti staví majoritu do špatného světla, protože minority mají na svém účtu prohřešků jen omezený počet paragrafů, které dominují v kriminálních statistikách. Musíme ale zohlednit fakt, že některé trestné činy páchají za okolností, které jim podsouvá sama majorita, a to tím, že je vyloučí ze společnosti a tím je nutí k tomu, aby se o sebe postaraly nedovolenými prostředky, které jsou v rozporu se zákonem.

Jsou-li posuzovány patologické jevy, zjistíme, že v tomto směru si obě skupiny nemají co vyčítat, protože mají vzájemný podíl na páchání trestné činnosti. Když jsme na začátku chtěli zjistit míru porušování zákonů v poměru majority a minorit, nebylo jasné, do jaké míry se která v tomto hodnocení umístí. Zjištěný výsledek vede spíše k závěru, aby se vzájemně zapojily do prevence, která by omezila trestnou činnost všech

posuzovaných.

Zde se začíná rýsovat spolupráce, která by mohla při vzájemném pochopení řešit společensky negativní jevy týkající se nás všech. Vzhledem k odlišnostem bude nutné, abychom se vzájemně tolerovali a tím dosáhli kýženého výsledku. Tolerancí je zde míněno, abychom pochopili odlišnosti, které jsou vzájemně akceptovatelné a jsou pro jednotlivé strany typické. Každá má svá specifika, která jsme již zmiňovali, a ta si vytvořila ta nebo ona společnost po letech vývoje, kterými prošly. V současné době, kdy se musíme potýkat s tím, že svět se vzájemně národnostně prolíná, je nutné, aby docházelo k toleranci a pochopení. Bez těchto ukazatelů dochází jen k velkým problémům, které končí až rasovou nenávistí.

Nastínil jsem vývoj, který je neodvratitelný a kterým se budu ve své práci ještě podrobněji zabývat. Abych se po této odbočce vrátil k hodnocení majoritní společnosti v oblasti sociálně patologických jevů, kterých se dopouští. Ty závažné a známé jsem uvedl, ale je zde ještě jeden velmi důležitý jev, který není příliš dobře veřejnosti znám, ale to neznamená, že by byl méně závažný. Ty obecné, které jsem uvedl v předchozích statích, se týkají jak majority, tak i minorit. To o čem bych se chtěl zmínit nyní, je jev, kterého se dopouští majoritní společnost na členech minorit, někdy i na svých vlastních členech, kteří se ocitli na okraji společnosti. Jejich současná situace však nemusela vždy vzniknout jen jejich zaviněním, ale často tomu byla nápomocna sama společnost. Tento fenomén nese název **sociální vyloučení** nebo také **sociální exkluze**.

2.4 Sociální vyloučení (sociální exkluze)

Právě o sociálním vyloučení, které je z velké části naší populaci neznámé, bych se rád věnoval. Možná, že někdo z vás tento termín již slyšel, ale mnozí určitě přesně nevědí, co se za tímto názvem skrývá. Pokud by se dalo sociální vyloučení nějak všeobecněji definovat, popsali bychom jej „jako proces, v jehož rámci je jedinci, skupině jedinců či komunitě výrazně znesnadňován či zcela zamezován přístup ke zdrojům, pozicím a příležitostem, které umožňují zapojení do sociálních, ekonomických a politických aktivit majoritní společnosti“. Musíme si uvědomit, že někteří jedinci či skupiny jsou sociálním vyloučením ohroženi více než jiní. Jsou to osoby, které nedosáhly vysokého vzdělání, mají problémy s nalezením práce, osoby závislé např. na drogách či patřící do

nějaké menšiny (etnické, podle sexuální orientace či náboženské). Pokud dojde k sociálnímu vyloučení, často je tento jev doprovázen vyšším potenciálem výskytu chorobných jevů, jako je třeba gemblerství, narkomanie či zvýšená možnost, že se osoba stane pachatelem trestných činů. Sociálně vyloučené osoby se často shlukují do izolovaných lokalit. Tyto se nacházejí na okraji měst, kde není vysoká občanská vybavenost (možnost nákupu potravin, zdravotní péče, mateřské a základní školy, MHD apod.) a úroveň bydlení je nízká. Jsou závislí na sociálních dávkách, neboť mají omezený přístup k nalezení legálního způsobu obživy (Nagy,P. 2007 s.23).

Pro účely studie je nutno pracovat s co nejširším vymezením pojmu lokalita / komunita / enkláva; za romskou lokalitu / komunitu / enklávu lze považovat prostorově vymezené oblasti měst a obcí, jenž jsou takto v existujícím makro (celoplošná média) i mikro (místní zdroje) diskursu zainteresovanými aktéry nazývána. Jedná se tudíž o označení platící jak pro komplex tzv. holobytů, panelové sídliště, či stavebně různorodou část města/obce s převahou romských obyvatel; se všemi takto označenými sídelními agregáty bude pracováno jako s *ex definitione* sociálně vyloučenými, tj, s populací nepodílející se na životě majoritní společnosti a nemající stejný přístup k veřejným statkům (službám, zaměstnání a bydlení) jakožto populace majoritní/jiná. Pojem „komunita“ se jeví zvláště v mikro-studii zabývající se kriminalitou společenské skupiny jako problematický. Z průkazných recentních studií vyplývá, že *„žije-li v lokalitě dvě a více nepříbuzných romských skupin (přičemž takováto situace je dnes pravidlem), tato populace komunitu v žádném slova smyslu netvoří. Taková populace není schopná si zvolit svého reprezentanta, není s to se dohodnout na společném programu, atd., atd. Důvodem přitom je, že příbuzenství jako organizační princip sdružování do jiných než příbuzenských formací neumožňuje, takže nepříbuzné rodiny se takřka z definice v uvedených momentech nikdy nedohodnou“*.

Názorově jiným prismaem je pak hledisko jazykově-nacionalistické, tvrdící, že komunita je na nás uvalena již samotným faktem řeči. K popisu kriminogenních prostředí v enklávách obývaných převážně Romy však tato prismata nejsou vhodná, již jen pro rozrůzněnost jazykových úzů v takovýchto enklávách užívaných (dialekty češtiny a slovenštiny, romština jako etnolekt češtiny, východoslovenská romština, věžeňský argot, etc.). Příslušnost k sociálně vyloučené lokalitě (byť označované ve veřejném/lidovém diskursu za romskou/cikánskou) by měla být dána *ex definitione* sociálním vyloučením jejich obyvatel,

tedy jejich postavením ve společnosti. Jaké v tomto ohledu panuje zmatení, snad nejlépe vyjadřuje věta z jedné z užitých „kriminologických“ statí studentek filosofické fakulty z roku 1999: „*V minulosti se totiž příslušnost k tomuto etniku nechápala tak, jak ji chápeme dnes, rasově, tj. barvou pleti, nýbrž způsobem života.*“

Vládní *Koncepce romské integrace*, aktualizovaná vládou v r.2005, přejímá definici Evropské unie (2004) a charakterizuje sociální vyloučení jako proces, „jímž jsou někteří jedinci vytěšňováni na okraj společnosti a je jim zabráněno participovat plně na životě společnosti, a to v důsledku chudoby nebo nedostatku základních dovedností a příležitostí k celoživotnímu vzdělávání nebo v důsledku diskriminace. To je vzdaluje od práce, příjmů a možností vzdělání a také od společenských sítí a aktivit. Mají malý přístup k moci a rozhodovacím orgánům, a tak se často cítí bezmocní a neschopní kontrolovat rozhodnutí, která ovlivňují jejich každodenní život.“ Rovněž vládní *Zpráva o stavu romských komunit v ČR (2004)* v části 4.4 uvádí, že „(pojem) sociální exkluze má blízko k pojmu chudoba, není s ním ale totožný. Jestliže chudoba je spojena s oddělením jedinců a skupin od materiálních zdrojů společnosti, pak sociální vyloučení je vyřazením z účasti na životě společnosti a ztrátou sociálního místa ve společnosti“. Studie vychází shodně s vládními materiály z koncepcí sociální exkluze coby multidimenzionálního jevu, u kterého lze rozlišit dimenzi ekonomickou, sociální, politickou, komunitní, prostorovou a skupinovou. (Kryštof, R. 2004).

2.4.1 Příčiny sociální exkluze

- *dlouholetou nezaměstnaností*: ta má za následek, že jedinec ztrácí kontakt se sociálně pracovním prostředím, a proto u něj dochází k izolovanosti od prostředí, které vytváří důležité sociální vazby. Následně dochází i k ekonomickému propadu, který jedince nebo skupinu posunuje na společenském žebříčku směrem dolů, tím je psychicky nahlodává a omezuje jeho schopnosti na zlepšení situace. Dalším a neméně důležitým jevem je to, že jedinci nebo skupiny čerpají sociální dávky v nezaměstnanosti, čímž oslabují ekonomiku státu, který musí vynakládat velké prostředky na sociální politiku.

To je jedna část problému, ale ta druhá se jeví mnohem závažnější. Tou je stav, který při dlouhodobé nezaměstnanosti a závislosti na sociálních dávkách vzniká - zmiňovaní lidé odvyknou pracovat. Spokojí je jen s prostředky poskytnutými státem a nemají snahu si práci shánět. Tato skutečnost je velmi

závažná a nejvíce její dopady můžeme vidět např. ve Francii, kde již tři generace přistěhovalců nepracují, tak vzniká obrovská komunita, která oslabuje ekonomiku a následně tento stav přerůstá do nepokojů, které musí řešit právní systém této země. Je tedy pro nás tato skutečnost velkým varováním, aby se za nějaký čas i naše země do těchto problémů nedostala;

- *nejistým, málo placeným a nekvalitním zaměstnáním*: tento faktor řadí tyto lidi až na konec řady pracovních možností, a tak jim následně neumožní dosažení větších finančních prostředků, aby se mohla jejich složitá sociální situace změnit. Je to samozřejmě ovlivňováno i kvalifikací jedinců v sociální exkluzi;
- *nízká úroveň vzdělanosti, negramotnosti i v oblasti používání počítačů*: zmiňovaní jedinci a skupiny velmi často dosahují jen nízké vzdělanosti a často i negramotnosti, která je velmi omezuje v přístupu na pracovní trh. Dnešní doba a její rychlý vývoj samozřejmě požadují, aby byl pracovník co nejkvalifikovanější, tím pádem i flexibilnější. Co se týče počítačové negramotnosti, tak ta je dalším jevem, který moderní doba přináší. Zde dochází pro jedince v sociálním vyloučení k vytvoření obrovské propasti, kterou nemohou zvládnout bez pomoci majoritní společnosti;
- *dětství v problémové rodině (např. neúplné, mnohočetné, s domácím násilím)*: tento faktor je velmi důležitý a rozhodující, protože rodina je prvním a nejdůležitějším sociálním prostředím, s kterým se jedinec dostává do styku, a proto na něj má největší vliv. Bere si ho za vzor a následně ho sám realizuje ve svém životě. Tím může dojít k situaci, kdy díky špatně fungující rodině následně vznikají další a další. Tento řetězec nežádoucích společenských jevů se pak jen velmi špatně daří přerušit, pokusy o normalizaci bývají složité, nákladné a komplikované;
- *postižením (špatným zdravotní stavem)*: za tuto situaci většinou jedinec nemůže, a přesto se dostane do sociálního vyloučení. Zde je velmi důležitá pomoc rodiny, přátel, ale i státu, protože jedinec tento stav může jen velmi ztěžka ovlivnit ve svůj prospěch. Zde se zdá řešení nejjednodušší, protože pokud mu je pomoc

nabízena, on ji většinou bez problémů přijímá;

- *životem v oblasti vícenásobné deprivace(zločinnost, drogy, asociální chování):* tento jev je problematický pro všechny společnosti, protože zločinnost, drogy a jiné problémové jevy jsou přítomny všude kolem nás. Je tudíž v zájmu každé společnosti, aby tyto situace řešila, protože vzniká stále větší procento těch, kteří následně pokračují v tomto problémovém jednání, a tím narušují tak chod společností. Proto jsou vynakládány nemalé prostředky, aby se tato situace změnila, je totiž jasné, že velká část těchto jedinců se bez pomoci společnosti neobejde;
- *bezdomovectvím a nízkým standardem bydlení:* sociální vyloučení osob je doprovázeno právě těmito ukazateli. Osoby takto postižené se jen ztěžka zapojí zpět do normálního chodu společnosti, protože jejich situace je natolik složitá, že velmi často balancují na hraně holého přežití. Jejich problémem je sehnat základní prostředky pro přežití za každou cenu (žebrota, krádeže, vybírání odpadků), tím jsou pro majoritu odpudiví a ta s nimi nechce mít nic společného. Tak dochází k neřešitelné situaci a jen charitativní pomoc tyto jedince drží při životě;
- *rasismem a etnickou diskriminací:* bohužel špatný postoj majoritní společnosti k menšinám vede často k sociální exkluzi a je vytvářeno špatné sociální klima, které velmi často přechází do rasové nesnášenlivosti. Tento jev pak následně vyvolává vzájemnou averzi mezi oběma stranami konfliktu, ta následně končí omezováním práv menšin a vyčleňuje je na okraj společnosti. Pokud tento jev není řešen, a to ochotou obou stran, aby bylo dosaženo multikulturní společnosti, tak přeroste v neřešitelný problém (viz situace ve Francii);
- *institucionální stigmatizací:* zde se jedná o jev, kdy jsou jedinci umísťováni do různých ústavů a tím vyčleněni ze společnosti (věznice, ústavní péče, psychiatrické léčebny);

Tyto shora zmiňované faktory lze redukovat, aby jejich dopady byly menší:

- *sociální síť*: tímto termínem je myšleno, že velmi důležitým ukazatelem, který může tyto dopady zmírnit, je pomoc lidí, na něž se můžeme spolehnout, jako jsou rodina, přátelé, sousedé, kolegové atd. Právě jejich pomoc může jedince či skupinu v rozhodujícím okamžiku „podržet“, aby se mohli vrátit zpět k normálnímu životu ve společnosti. Je-li osoba osamocena, tak velmi často a snadno propadá apatii a není schopna racionálně uvažovat a řešit vzniklé situace, proto je pomoc druhých důležitá;
- *sociální status*: každý jedinec má určitou představu nebo přání, čeho by chtěl ve svém životě dosáhnout. Jedním z těchto přání je sociální status (postavení ve společnosti), ten je spojen s určitou prestiží, což je vlastně pohled těch druhých na nás samé. Když má jedinec zdravou prestiž, což znamená, že je pro něj důležité, aby dosáhl co nejlepšího sociálního postavení, tak zvládá snadněji problémy s tím spojené. Jeho vytýčené cíle jej motivují a i ženu vpřed, pak se nestává, že snadno rezignuje na možné počáteční neúspěchy;
- *práce*: tento termín a zároveň činnost je nám všem velmi dobře známa, protože bez ní bychom mohli jen stěží fungovat. Zajišťuje nám finanční prostředky, které podle jejich množství následně ovlivňují naši životní úroveň. Dojde-li ke ztrátě zaměstnání a pokud tento stav trvá dlouhodobě, dochází k finančním potížím, které ovlivňují sociální situaci jednotlivce.

Tyto tři dimenze vzájemně integrují jedna druhou, vytváří tak faktory, které ovlivňují sociální postavení jedince nebo skupiny. Když je vše v pořádku, je dosaženo optimálního stavu a nedochází k sociálnímu vyloučení (exkluzi).

2.4.2 Vnitřní faktory sociálního vyloučení

Adaptace na podmínky materiální chudoby/kultura chudoby - pojem je v studii užíván jakožto konceptuální nástroj k popisu situace sociálního vyloučení romských populací, jakožto prostředí vytvářejícího specifický integrovaný systém hodnot, lokálně akceptovaných pravidel a životních strategií, které jsou v kontradikci s normami majo-

ritní společnosti; pojem kultura (obecně i specificky) je zpracovatelem užíván ve svém nehodnotícím významu umožňujícím (po)rozumění a interpretaci jednání sociálně vyloučených romských populací.

2.4.3 Vnější faktory sociálního vyloučení

Lze je chápat jako soubor aspektů utvářejících povahu institucionálního prostředí ve vztahu k sociálnímu vyloučení romských populací, tyto pak mohou mít povahu prostorové segregace (vystěhovávání a kumulace dlužníků nájemného – tzv. neplatičů), politickou (specifické programy zaměřené na romské populace), ekonomickou (zaměstnanecké programy, tzv. aktivní politika zaměstnanosti, podpora romských firem), právní (legislativní podpora integrace romských komunit – viz tzv. menšinový zákon), kulturní (podpora uměleckých a společenských aktivit) a symbolickou (deklaratorní). (Vláda ČR. 2004)

2.5 Xenofobie, rasismus, rasová diskriminace a rasové násilí

V následující kapitole budu pokračovat v popisování některých jevů, které jsou v současné době velmi často skloňovány ve všech pádech v naší společnosti. Nejsou již tak neznámé jako zmiňované sociální vyloučení, ale přesto ne každý je správně chápe. Při dotazování na jejich význam se často dozvídáme, že naše populace při správném definování těchto společenských jevů nemá úplně jasno.

Které to jsou? Xenofobie, rasismus, rasové násilí a rasová diskriminace. Týkají se převážně zástupců majority, která je používá při jednání se svými národnostními menšinami. Abychom nekřivdili dominantní společnosti, musíme přiznat, že některé zmiňované problémy se týkají i vzájemných vztahů mezi zástupci národnostních menšin. Ty se jich dopouštějí převážně v otázkách, které se týkají rasové diskriminace a rasového násilí. Je až neuvěřitelné, že když je jedna minorita rasově utlačovaná majoritou, tak následně tato utlačovaná minorita pak sama utlačuje jinou minoritu s rasovou nesnášenlivostí. Každý normální člověk si řekne, že je to přinejmenším divné, protože rasově utlačovaná minorita dělá to, co se jí samotné nelíbí. V této části bych rád objasnil jednotlivé pojmy, aby nedocházelo k jejich špatnému chápání, a aby čtenáři přesně věděli, do jaké problematiky tyto jevy patří a co je na nich společensky

nežádoucí. Mimo jiné se těmito problémy zabývá i stát, který je potlačuje zákonnou formou. V současnosti jde o světový problém.

Sociologické výzkumy veřejného mínění obyvatel naší většinové české společnosti v 90. letech vykazují v porovnání s ostatními zeměmi vysoké negativní postoje vůči jiným národnostem či etnickým skupinám, kdy až 85% populace přiznává tyto svoje negativní postoje. Zaujímají je i skupiny lidí, které jinak na Západě vykazují postoje tolerantní či neutrální: vysokoškoláci, středoškoláci, věřící nebo lidé bez osobních negativních zkušeností s cizinci. Jedno vysvětlení je dáno faktem, že uzavřená česká společnost, donedávna „ bílá “, není ani výchovou, ani vzděláním připravena na přijímání jakékoliv odlišnosti od „ české normy” jinak než s obavami či se zakořeněným strachem z neznámého, tj. xenofobním postojem. Tento strach pramení převážně z nedostatku objektivních informací a z generalizovaných negativních zpráv o všem, co není „naše” a co nás zdánlivě i skutečně ohrožuje, což je ve svém důsledku zdrojem stereotypů, rostoucí xenofobie a rasismu. Objasnit stereotypy a předsudky a vysvětlit, jak vznikají a jak jsou nebezpečné, bude úkolem každého, kdo předává informace dalším generacím. (Sartori,G.2005).

V této kapitole nabízím některé obecné informace o rasismu, násilí a diskriminaci hlediska sociologie a práva a základní informace o multikulturní společnosti, kterou se naše země brzy stane. Pozornost bude věnována i antropologickému pohledu na termín „rasa”, jenž byl původně používán v biologii a pak byl přenesen do společenských věd a vůbec do společnosti. Téměř vždy souvisel s vyzdvihnutím rozdílů, a tak se mohl snadno stát základem pro budoucí rasismus, povyšování jedné rasy nad druhou. Odlišné je správné poznat a pochopit, ale pro budoucí soužití je důležité hledat vždy to, co nás spojuje, tedy „jací jsme uvnitř, co dokážeme, jak se chováme, jaké máme srdce, duši a rozum” – řečeno slovy našich studentů.

Lidé rádi prožívají svůj všední život ve světě, který znají. Ke každé novince bývají z počátku nedůvěřiví, potřebují si ji „ohmatat” a když zjistí, že docela dobře zapadne do jejich světa, osvojí si ji, zařadí ji mezi své známé. Tak je to s novými věcmi i novými lidmi. Převládne-li pocit, že něco či někdo do jejich světa nepatří, zůstává pro ně cizí a

může ho narušit nebo dokonce ohrozit.

Důvodů takových pocitů je mnoho a zdaleka ne vždy se dají racionálně vysvětlit. Snad nejdůležitějším zdrojem nedůvěry k cizímu jsou **předsudky**. Představují zvláštní komplex v podstatě nezdůvodněných postojů a stanovisek. Jakmile je lidem něco cizí, otevírá se možnost pro vznik postoje, jehož jádrem je nedůvěra k odlišnostem, odchylkám a který se označuje jako **xenofobie**. Ta se následně proměňuje v **rasismus**, který má v podstatě dvě podoby: „lidovou“ a ideologickou. Obě mají sklon vyústit do organizovaných akcí. První je poněkud naivní, ale to zdaleka neznamená, že by byla méně nebezpečná. Spočívá na vcelku jednoduchém manévru, který sociologové označují slovem stigmatizace: už jenom tím, že někdo není zařazen „mezi nás“, dostává značku, která signalizuje: „Pozor na něj!“ Jako by se nejen vymyká z našeho světa, ale dokonce ho jaksi „znečišťoval“. Proto také bývá součástí rasismu představa rasové nečistoty. Vnější projevy „lidového rasismu“ jsou například sklon připisovat příslušníkům jiných ras či etnik nejen odlišné, ale přímo horší charakterové vlastnosti nebo osobní dispozice, nechut' žít v jejich blízkosti atd. To má zpětný účinek, neboť příslušníci jiných ras či etnik se sami začnou vnímat jako jiní, odlišní – a dokonce se podle toho začnou chovat. Výsledkem je nedůvěra k majoritní společnosti, která může vyústit i do manifestového odporu.

Daleko nebezpečnější je však ideologická podoba rasismu. Nestaví totiž už na náhodných případech (nemá tedy kazuistický základ) nebo na lidových předsudcích, ale tváří se jako nositel jejich *racionálního* zdůvodnění. Je přitažlivá tím, že, podobně jako předsudky, nabízí jednoduchá řešení těchto velmi komplikovaných sociálních (rasových, etnických) vztahů. Ideologie je vždy nějak spojena s fenoménem nadvlády a moci, a proto má také tato nabídka především mocenský a v podstatě násilnický rozměr. Jednotlivé případy jsou pro ni pouze potvrzením skupinové odlišnosti. A tak vyhláší radikálně asimilační nebo izolační či dokonce likvidační programy pro celé skupiny (etnika, rasy), a protože je vtěluje do jednoduchých hesel, poskytuje návod, jak přistupovat i k jednotlivým příslušníkům těchto skupin. Právě zde se „lidový“ a ideologický rasismus propojují: jeden fandí druhému a stimuluje ho.

Jediným účinným východiskem z tohoto téměř začarovaného kruhu je vytvořit na obou stranách – uvnitř vlastní skupiny i v širším sociálním okolí - atmosféru

vstřícnosti, podpory, ocenění a tolerance. Tato podmínka se nedá ani vyhlásit, ani uzákonit, ani nařídit. Vyrůstá pouze z vůle minimalizovat vědomí skupinových odlišností, které jsou pramenem předsudků i skupinových konfliktů. Zbavit se xenofobie znamená poznat je a naučit se žít s nimi pospolu. Čím hustější síť sociálních kontaktů zde vznikne, tím slabší bude nedůvěra, která existuje na obou stranách (Šišková, T. 1998, s.10 – 11).

V následujících řádcích bych rád vymezil tyto shora zmiňované pojmy a to z pohledu definice sociologického a filosofického, ale i právního.

2.5.1 Xenofobie

(z řeckého *xénos* – příchozí, *fobos* – bázeň, úzkost). Definice sociologická a filosofická nám tento fenomén označuje jako strach z toho, kdo přichází z ciziny, z cizího prostředí, mimo vlastní sociální útvar. Xenofobie je spojena s velmi silným heterostereotypem (způsob posuzování jiných na základě tradice své etnické či národnostní skupiny), a tím i autostereotypem (způsob posuzování své vlastní etnické či národnostní skupiny). Xenofobie je základem různých nenávistných ideologií, jako je rasismus, šovinismus, nacionalismus, fašismus apod.) Je také nejníže položenou základnou problémů minorit a jejich napětí vůči většinové společnosti, pramení z ní pronásledování cizinců a stojí v pozadí vytváření segregovaných území. Xenofobie vzrůstá, když se sociální útvary ocitají v sociální, ekonomické či politické krizi nebo kritické či nesrozumitelné situaci – situace velkých změn. Cizí, tudíž subjektivně prožívané jako nebezpečné, se stává obětí beránkem jakožto „snadno definovatelný“ průvodce nesnází.

Definice právní neexistuje, neboť xenofobie není jevem, jež by mohlo či mělo regulovat právo – jde o soukromý a svobodný pocit nebo postoj. Nejde o ideologii. V žádném vnitrostátním právním předpisu, ale ani mezinárodní smlouvě se tento termín neobjevuje. Teprve aktivní chování, jemuž je xenofobie prvotním základem, je předmětem právních úprav.

2.5.2 Rasismus, rasa

Rasa, jde o antropologický termín, vztahující se k druhové diferenciaci lidských plemen. Jde o souhrn společenských dědičných rysů (morfologických, anatomických atd.), jimiž se vyznačuje určitá skupina lidí (tři hlavní rasy – kavkazoidní, mongloidní a

negroidní).

Rasismus – ideologie, která představuje soubor koncepcí vycházejících ze strachu z cizího (xenofobie) a tvořících jeho ideologickou nadstavbu. Předpokládá fyzickou a duševní nerovnost lidských plemen(ras) a rozhodující vliv rasových odlišností na dějiny a kulturu lidstva. Všechny rasové teorie jsou podloženy představou, že lidstvo je původně rozděleno na nižší a vyšší rasy. Vyšší rasy jsou pak tvůrčí a jsou nositeli civilizace a pokroku, jsou určeny k vládnutí. Nižší rasy jsou charakterizovány neschopností kulturní tvořivosti a je třeba je vést. Rasismus byl v průběhu historie používán jako ideologický základ pro agresivní chování, expanzi, ovládnutí a vykořisťování.

Můžeme pracovníě rozlišovat mezi tím, co lze s jistou mírou nadsázky nazvat „měkkým“ a „tvrdým“ rasismem. „Měkký“ rasismus je spíše nevyhraněný a latentní společenský postoj (nelze pro něj použít termíny jako *hanobení, podněcování, ničení* nebo *zášť*, ale lze použít *vylučování, omezování, rozlišování*). Neprojevuje se jako promyšlená a veřejně hlásaná ideologie. To, čemu se pracovníě říká „ tvrdý rasismus“, je agresivní podoba tohoto postoje, jeho projevy již mají podobu veřejně proklamovaných ideologií, např. fašismu, šovinismu, nacionalismu, apartheidu apod. Jejich nositeli jsou různá společenská a politická organizační seskupení, v krajních případech i státní orgány a instituce. Tento druh rasové nenávisti a její projevy jsou snadno rozeznatelné, a to širokou veřejností.

Definice právní: vlastní termín rasismu není v terminologii žádných vnitrostátně platných právních předpisů (mezinárodní smlouvy multilaterální, bilaterální, vnitrostátní zákony a vyhlášky) použit. Jednání, kterým se rasismus projevuje veřejně a které je předmětem právní regulace, je obvykle nazýváno;

- rasová nenávist (Mezinárodní pakt OSN o občanských a politických právech);
- rozlišování podle rasy (Mezinárodní pakt OSN o hospodářských, sociálních a kulturních právech);
- veřejné hanobení národa a rasy (trestní zákoník);
- podněcování k nenávisti k některému národu nebo rase (trestní zákoník);
- ničení některého národa či rasy, genocidium (trestní zákoník);
- národnostní a rasová zášť (trestní zákoník);

- národnostní a rasová nesnášenlivost (Vyhláška Ministerstva spravedlnosti
- o výkonu vazby).

2.5.3 Rasová diskriminace

V obecné rovině jde o proces odlišování, vnímání rozdílů a také o výsledky tohoto procesu. Zvláštním případem je sociální diferenciacce (k ní patří také rasová diskriminace), v níž jsou popřeny normativní zásady rovnosti a stejného zacházení se všemi členy sociálního útvaru. Jedná se zejména o neoprávněné rozlišování jedinců nebo skupin na základě jejich příslušnosti k určité biologické (rasové) či sociální (profesní, politické, stratifikační či náboženské apod.) kategorii a znevýhodňování jedněch proti druhým. Diskriminace obsahuje různé formy nevhodného zacházení a často slouží jako proces nebo forma sociální kontroly k udržování sociální distance mezi sociálními kategoriemi nebo skupinami.

Rasová diskriminace zahrnuje dva druhy tohoto chování: totiž diskriminaci *úmyslnou*, *vědomou*, a diskriminaci *strukturální*. Obsahem prvního druhu chování je úmyslné chování, směřující k jednotlivému příslušníku diskriminované skupiny s konkrétním obsahem (např. upírání určitého zaměstnání). V druhém případě je diskriminace vlastností určitých systémů a procedur, které pak, aniž by chtěly úmyslně diskriminovat určitou handicapovanou skupinu lidí, jsou pro ni obtížně dostupné, protože nepočítají s jejími odlišnostmi a možnostmi (např. vzdělávací systém, který nebere v úvahu jazykové možnosti Romů).

Diskriminace, včetně diskriminace rasové, není v současné době státem příliš sledovaným jevem, a to i navzdory faktu, že téměř jistě k ní dochází na trhu práce, v oblasti poskytování služeb a pravděpodobně i v oblasti vzdělávání. Společnost zatím rasovou diskriminaci správně nerozeznává a diskriminační chování je zaměňováno např. na projev svobody podnikatele či za zcela legitimní zevšeobecnění špatných zkušeností s jednotlivci (jde např. o veřejně deklarované nepřijímání Romů do zaměstnání, rasově odůvodněný zákaz vstupu do restaurací a veřejných prostor apod.).

Definice právní nám podává vysvětlení, že rasová diskriminace znamená jakékoli rozlišování, vylučování, omezování nebo znevýhodňování založené na rase, barvě pleti nebo omezení uznání, užívání nebo uskutečňování lidských práv a základních svobod na základě rovnosti v politické, hospodářské, sociální, kulturní nebo kterékoliv jiné

oblasti veřejného života.

2.5.4 Rasové násilí

Pod tímto termínem rozumíme násilné chování (ve smyslu fyzického násilí) s rasovým motivem, jehož objektem je neindividualizovaný příslušník rasově odlišné skupiny. V případech rasového násilí je podstatné, že „oběť nemá tvář“, útočník napadá odlišnou rasu a konkrétní oběť je kýmkoliv z této skupiny zaměnitelná. Do této kategorie patří celá škála násilného chování, vymežitelná jako zabití, ublížení na zdraví, způsobení škody velkého rozsahu, užití různých druhů násilí, genocidium, pogromy apod. Co přiřazuje tyto druhy obecně existujícího násilného chování pod množinu rasového násilí, je přítomnost rasového motivu.

Definice právní: pro akty rasového násilí zákon užívá termíny:

- úmyslné ublížení na zdraví na někom pro jeho národnost či rasu;
- způsobení těžké újmy na zdraví na někom pro jeho národnost či rasu;
- zničení úplně nebo částečně některé národní, etnické nebo rasové skupiny;
- způsobení škody velkého rozsahu někomu pro jeho národnost či rasu;

(Trestní zákoník č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

3 Sociálně patologické jevy u Romů

V této části bych se zaměřil na patologické jednání romského etnika. Tento pohled bych rád směřoval ke studijnímu oboru, který v současné době studuji. Nejprve vysvětlím, co to vlastně sociálně patologické jevy jsou obecně a pak bych se zaměřil na Romy, protože ti jsou v tomto ohledu nejproblémovější skupinou v naší společnosti.

Sociální patologie je označením pro všechny nenormální nebo všeobecně nežádoucí společenské jevy. Jsou sem zahrnovány všechny sankcionované formy a podoby deviantního chování a studium příčin jejich vzniku. Stanovení, co je patologické, se odvíjí od pojetí normality akceptované danou společností.

Základní teorie sociální patologie nejčastěji vycházejí z předpokladu existence společenských nedostatků, které různým způsobem postihují společnost a jejich členy. Proto jsou hledány prostředky, jak tyto jevy omezit nebo jim zabránit. Pozornost se tedy soustřeďuje na analýzu příčin vzniku patologického chování, terapii a v neposlední řadě

na prevenci, jako nejefektivnější prostředek boje proti sociálně patologickým jevům. Systém prevence musí navazovat na výsledky empirických výzkumů postihujících změny v socio – kulturních oblastech života a musí usilovat o vzájemné propojení a eliminaci jevů, jejichž důsledky se promítají do nežádoucích forem chování a ovlivňují charakter patologických projevů ve společnosti. Takovými jevy je např. nezaměstnanost, chudoba, konflikty, rozvodovost apod.

Na sociálním selhání se podílí celá řada faktorů, které se navzájem podmiňují a působí v určitých souvislostech nebo následnostech: individuálních, osobnostních, skupinových i makrospolečenských, které u daného jedince vyústí v patologické formy chování. V souvislosti se sociální patologií je definován i pojem sociální deviace, který představuje podtřídu sociálního chování a současně termín pro označení odchylky od očekávaného standardizovaného a institucionalizovaného chování, které předepisuje sociální norma, platná v určité společnosti, skupině a sociálním útvaru. Centrálním pojmem teorií sociální deviace se proto stává chování.

Posuzování deviantního chování a jednání je ovlivněno společenskými nebo skupinovými normami. Tyto normy korigují jednání a chování člověka, který se je snaží respektovat, dodržovat, potom hovoříme o konformním chování. Normy jsou spojeny s určitým očekávaným chováním, které předepisuje určitá společnost nebo skupina a za jejich nedodržování jsou udělovány sankce. Normy mají rovněž svoji účinnost a platnost v čase a podmínkách a stanovují určité vzorce chování, kterými se řídí jednotlivci nebo instituce. Normy jsou tedy smysluplné tehdy, jestliže garantují konformitu. Jestliže jedinec porušuje stanovené normy, je potrestaný, ale tím není porušení normy odstraněno.

Existuje celá řada chování, které lze označit za deviantní, tedy porušující společenské normy (např. absence v práci, ve škole), ale nemusí být ještě delikventní. Nejčastěji však dochází k tomu, že delikventní chování je považováno současně za deviantní chování (krádeže, loupeže). Z toho vyplývá, že sociální deviace jako typ specifického sociálního chování postihuje jak sociální normy předepisující určitý druh nebo způsob sociálního chování, jakož i sociokulturní útvar obsahující sociální normy a soustavu sociálních rolí, které jsou neoddělitelně s normami spojené. V každé společnosti existuje i tzv. toleranční limit, který podle společenské situace do určité míry toleruje odchylky chování od společenské normy. Příkladem je např. větší nebo menší tolerance

ke konzumaci alkoholu, sexuálnímu chování, kouření aj. Toleranční limit má však výrazné interkulturální odlišnosti.

Deviantní chování nelze vysvětlovat pouze z pohledu osoby, která se ho dopouští, ale je třeba zohlednit i celou řadu dalších souvislostí z hlediska platných společenských norem, sankcí, hodnotový systém dané společnosti a řadou interpersonálních souvislostí a situačních proměnných. Deviantní chování vzniká jako důsledek patologických interakcí mezi jedincem a společností, které je ovlivněno sociokulturními danostmi a jejich proměnlivostí v čase, kultuře a prostoru.

V předchozí části jsme si osvětlili všeobecné názory na patologické jednání jedince nebo skupiny ve společenském prostředí, které daná společnost posuzuje jako závadné. Tato definice je platná pro všechny. V následujících řádcích, bych se zaměřil na romské etnikum, protože to má největší problémy se společenskými normami a je velmi těžce adaptovatelné pro majoritní společnost. Chtěl bych zde poukázat, na které trestné činy se tyto skupiny Romů převážně zaměřují, jak jsou časté a v neposlední řadě na jejich příčiny. Vždyť dopátrat se něčeho obecného v individuálních životech rodových a kastovních struktur u jednotlivců či skupin Romů žijících v nejrůznějších životních prostředích a nacházejících se na nejrůznějších stupních integrace do majoritní společnosti, téměř nelze. Navíc dnešní politicky podbarvené informační embargo na údaje o asociálním či antisociálním jednání části Romů znemožňuje dokumentovat dále předložené, často obecně sdílené teze průkazným empirickým materiálem.

V relevantních materiálech pojednávajících o romské kriminalitě panuje shoda, že se jedná především o kriminalitu majetkovou. Dostupné statistiky však opomíjí faktor nepřímého pachatelství, kdy se na majetkovém prospěchu podílí zpravidla celá (velko)rodina stíhaného pachatele a v rámci solidární sítě jej exkulpuje a vytváří prostředí, v němž trestný čin a následný výkon trestu je ve skutečnosti jednou z možností zaujetí místa v hierarchii postavení a zásluh. V tomto je romská kriminalita skutečně odlišná od kriminality majoritní, v které je pachatel výkonem trestu trvale (negativně) stigmatizován. (Ministerstvo vnitra. 2003).

Rámcově pak lze rozčlenit kriminalitu romského anti-světa na typově vnitřní a vnější. Některé trestné činy, kterých se Romové dopouštějí, lze vyvodit přímo z odlišné kulturní tradice, která se však z důvodu jejich minoritního postavení nestala nikdy

(a nikde) normotvorná: jedná se zejména o sexuální styk pod hranicí 15 let věku, který je konsensuální a často i posvěcen rodinou pachatelů. Aranžované sňatky sjednané a naplněné (sexuálně) podle rodové tradice jsou časté zvláště u olašských Romů. Rovněž za komunistického režimu stíhaný trestný čin příživnictví byl v rozporu s tradicí vzájemné podpory v romské rodině.

Známý jsou (ústní podání) informace o tragickém postihu obětí/odsouzených olašskými vnitřními soudy zvanými *Kriss*. Není pravdou (jak je často tradováno), že podvolení se rozhodnutí tohoto vnitřního klanového soudu je na bázi dobrovolnosti. Bývá často vynucováno výhružkami a násilím. Jedná se povětšinou o výběr tímto soudem uložených pokut. „Odsouzení“ se zpravidla nedomáhají ochrany ze strany státu a jeho orgánů.

Celková kriminalita Romů byla v r. 1984 až pětkrát vyšší než u ostatní populace (ČR, ČSSR). Její nárůst je dlouhodobý a směřuje do stále nižších věkových skupin (Nečas, 1991). Na počátku 90. let, kdy byly údaje o romské kriminalitě k dispozici, se pohyboval podíl Romů na celkové trestné činnosti v ČR okolo 16%, zatímco na Slovensku dosahoval 28%, což znamenalo, že podílově byl na sklonku České a Slovenské federativní republiky přibližně každý pátý obviněný Romem. Romové měli zvláště velký podíl na krádežích vloupáním (22% z celku) a tzv. krádežích prostých (19%). Na Slovensku byla tato čísla 40% a 36%. Nemalý podíl měli Romové na mravnostní delikvenci, především na trestném činu pohlavního zneužívání (20% ČR, 40% SR). Na násilné kriminalitě se Romové podíleli v ČR 13% (SR 23%). (Socioklub, 1999).

Odhaduje se, že 20-30% ekonomicky aktivní romské populace získává prostředky k obživě nelegálně – prostitucí, překupnictvím a jinou majetkovou trestnou činností. Vězení pro dospělé jsou více než ze 60% romská. (Říčan, 1998). Počátkem 90. let bylo na území bývalé ČSFR podle policejních statistik trestně stíháno 2% cizinců, 16% Romů a 82% ostatních tuzemců; Romové činili polovinu stíhaných a vyšetřovaných recidivistů (Matoušek 1998).

Některé trestné činy (zejména krádeže) páchané Romy doprovází míra vandalismu, u pachatelů majority se údajně poměrně málo vyskytující. Vedlejší škody způsobené vloupáním mnohdy mnohonásobně převyšují cenu zcizené věci a znamenají v důsledku

veřejné ohrožení. Jedná se zejména o krádeže barevných kovů, které jsou součástí elektrických vedení nebo drážních zařízení. Rovněž vedlejší škody způsobené při vloupání do obchodů a bytů často převyšují cenu zcizeného zboží. Kriminologické studie často uvádějí spontánnost a neplánovanost loupeží a loupežných přepadení (tzv. elpíčka nebo el pasa) páchaných Romy; využití „vhodné“ příležitosti, vliv alkoholu a drog. Jejich motivační struktury a způsob provedení trestného činu korespondují se stupněm jejich inteligence a charakterem edukace.

3.1 Vnitřní kriminalita

3.1.1 Lichva

Romsky úžera, taky intereš, ussurae ussurarum (lat.), úroky z úroků. Adaptace na podmínky chudoby a sociálního vyloučení vede k primaritě okamžité spotřeby ignoraci dlouhodobého plánování. Takováto praxe pak vede k bujení sociopatogenních a kriminogenních jevů. Jedním z nejrozšířenějších je fenomén lichvy, u kterého lze vysledovat jistá „romská“ specifika. Romský lichvář působící v sociálně vyloučené romské lokalitě (lokalitách) je zpravidla příslušníkem silné fajty, tj. velkorodiny patrimonální linie, která je silná buďto počtem mužských členů, nebo materiálním bohatstvím, nebo dobrými vztahy s mocnými vnějšího světa (policíí, úředníky); většinou se jedná o kumulaci všech tří faktorů. Nejedná se tudíž ani tak o jednotlivce (lichváře či lichvářku), ale o lichvářskou (úžernickou) rodinu. Klienty takovéhoho úžernického klanu jsou zpravidla *jiní*, tj. nepřibuzní Romové, vůči kterým lze při vymáhání dlužných částek přistoupit s veškerou razancí. Často lze vysledovat (je spíše pravidlem) vztah lichvář versus klient v linii rituální čistoty, *žužo* versus *degeš*, tedy čistý vůči špinavému. Nutno poznamenat, že *degešem* se člověk rodí a je jím provždy, i když se (výjimečně) zadaří a stane se úžerníkem. Úžernické klany mají své ovečky a teritoria rozděleny, vybírají své peníze v datech výplaty sociálních dávek, a to přímo na poštách a úřadech nebo v domácnostech klientů. Výše úroků se liší místo od místa, převládá však typově situace nesplacitelnosti dluhu, kdy dlužník už ani neví, kolik vlastně dluží, a taky ho to již nijak zvláště nezajímá, neboť částka se stala číselně astronomickou a on je smířen s věčností takovéhoho břemene a jeho zájem je zaměřen

na další půjčení, které překlene dobu do dalšího příjmu (zpravidla výplaty dávek).

V České republice a na Slovensku známý typ lichvy v romských lokalitách je jednoznačně spojen s koncem komunismu a zavedením systému sociálních dávek počátkem devadesátých let minulého století. Romská *úžera* je samozřejmě staršího data, o systému jejího fungování je však dostupno jen minimum zpráv. Převládají tvrzení starých pamětníků, přisuzující jí roli údržby autority v hierarchii romské fajty a osady. V převáženě bezpeněžní ekonomice předválečného východoslovenského venkova, ze kterého pochází většina Romů v ČR, nemohla mít dříve užera velké rozšíření a formativní vliv na život Romů. (Kryštof, R. 2004).

Lichva je však zjevně i pojátkem k jiným typům kriminality s jejím výkonem často související. Jedná se především o omezování osobní svobody, vydírání, kuplířství a útisk. Tyto jsou pak obráceny jak interně (do romského prostředí), tak i externě (do prostředí majority).

Zpráva Ministerstva vnitra České republiky „Lichva v romské komunitě“ (2002) označuje násilné uplatňování pohledávky lichváře, které může nabývat podoby jiné trestné činnosti za „úžernictví“. Nejčastěji se jedná o spojení s trestnými činy vydírání (§ 235 trestního zákona), útisk (§ 237), porušování domovní svobody (§238), loupež (§ 234). Uvádí obecnou známost jeho pachatelů a jejich vysoký status v romských lokalitách (komunitách). Konstatuje, že „ochota zveřejnit problémy s lichvou a podat trestní oznámení na lichváře je přímo úměrná zvyšujícím se procentům navýšení splátek, porušováním pravidel při vymáhání splátek a navyšování dluhu bez udání důvodu, stoupající brutalitou, vyhrožováním, ničením osobního majetku, fyzickými útoky na dlužníka a jeho rodinu. Pouze Romové zahnaní na okraj, do naprosto zoufalé a mezní situace, jsou ochotni podat trestní oznámení na lichváře a svědčit v trestním řízení, které je zahájeno. Lichvář o sobě vytváří a šíří pověst silného, neporazitelného a všeho schopného člověka s úzkými kontakty na představitele samosprávy, policie a romských rodin (gangů), které mají u Romů autoritu nebo provádějí násilnou trestnou činnost. Svoji pověst udržuje a posiluje manifestačními akty násilí a moci. Lichváři, podobně jako jejich oběti, nepracují a jsou příjemci dávek státní sociální podpory a podpory v nezaměstnanosti.“

3.1.2 Omezování a zbavení osobní svobody, útisk

Jedná se především o fenomén tzv. bílých otroků v romských rodinách, zařazují tudíž takovéto jednání mezi kriminalitu vnitřní, protože takovéto osoby jsou *de facto* členy romských komunit. K omezení a zbavení osobní svobody dochází v momentu, kdy se nepřibuznému jedinci zhusta z majoritní („bílé“) společnosti, zabraňuje v svobodném pohybu, je mu odebírán starobní, vdovský nebo invalidní důchod, je nucen(a) k domácím úklidovým pracím, je obsazen (nabourán) jeho byt či domek. Z většiny jsou oběťmi starší, mentálně nebo fyzicky handicapovaní a osamělí lidé. Nutno poznamenat, že „otročení“ svým svévolným pánům chápou oběti jako jednu z možností přežívání v nepřátelském světě, a činí tak s velkou dávkou dobrovolnosti, neboť nejsou schopni reflexe stavu, v kterém se nalézají či dovolání pomoci zvenčí. Z části se takovéto zacházení rozšiřuje i na mladistvé přicházející z „ulice“ (povětšinou z institucionální péče) do romských rodin; jedná se jak o „Romy“, tak i o „bílé“. Známé jsou případy finančních manipulací s bílými otroky, kdy jsou tito využiti k zřízení tzv. rychlých půjček a leasingů na své jméno, peníze nebo zboží je jim však následně (a zcela) odebráno. Tento fenomén již hraničí s případy tzv. bílých koňů, ten však již zařazují do kriminality vnější, neboť se v případě obětí nejedná o participanty romské „komunity“.

3.1.3 Držení a distribuce omamných látek a drog

Distribuce a konzumace drog je v poslední době pokládána za jeden z nejožehavějších problémů romských komunit. Dealerství drog je typově jak vnitřním, tak i vnějším způsobem kriminální obživy v romských lokalitách. Některé komunity jsou jím značně devastovány. Mediálně známé případy neúspěšné „fatvy“ olašských baronů na Ostravsku zakazujících konzumaci i dealerství heroinu, kdy děti vážených rodin začaly rozprodávat rodinné majetky, poukazují na závažnost problému a mizení vlivu tradičních autorit. Romové již nejsou pouhými pěšáky v rámci distribuční sítě, jak udávaly starší policejní svodky. Na Ústecku došlo k násilnému vytlačení albánského drogového gangu romskou fajtou. Dealerství drog je trestnou činností provázanou nejvíce s kuplířstvím, nedovoleným ozbrojováním a další organizovanou trestnou činností. Obliba heroinu je přisuzována potřebě „zklidnit se“. Mezi chudinskými obyvateli romských enkláv je rozšířeno čichání toluenu, které však již nemůžeme zařazovat mezi „kriminální“ způsoby obživy.

3.2 Vnější kriminalita

3.2.1 Kuplířství

Kuplířství je v romském prostředí přechodovým typem kriminality vnější a vnitřní. Jeho obětí jsou jak romské ženy, tak i ženy tzv. majority. Vzhledem k tomu, že následné provozování prostituce se odehrává téměř výhradně vně romských lokalit, zařazují je do vnějšího typu. Pasáctví je krom majetkové trestné činnosti jedním z nejrozšířenějších typů kriminální obživy v romském prostředí. „Prostitutka“ pro jednoho pasáka pracuje až do té chvíle, kdy přestane vydělávat. Poté ji její starý pasák prodá novému z jiné části republiky. Lze tudíž konstatovat, že pohyb prostitutek po území tvoří jakýsi kruh. Prostitutky tohoto typu povětšinou pracují jen za byt, stravu a ošacení. Je takřka pravidlem, že se pasáci věnují i jiným kriminálním činnostem, v první řadě pak prodeji drog. Ve většině případů mají za sebou pobyt ve věznicích. Romové se od těchto lidí distancují a jejich aktivity vnímají jako negativní, poškozující reputaci celé skupiny. Trend přesunovat pouliční prostituci do klubů je jasně patrný i zde, avšak je teprve v počátku. Pasáci mají řidiče, který ráno odveze dívky na trasu (silnice první třídy E 55) co nejdříve k hranici a večer je přiveze zpět. To znamená, že "své dívky" během jejich činnosti nehlídají. Děvčata se starají sama o sebe a jsou detailně instruována, jak jednat, v případě nutnosti, s policií. Poslední dobou se prý běžně stává, že manžel posílá „šlapat" svou manželku (zejména v Písku, Vimperku a Českém Krumlově). Ovšem slovenské Romky sem jezdí i dobrovolně - tajně a poté, co vydělají určitý obnos, se vrací domů na Slovensko. Prostituce zde jde opět ruku v ruce s drogami.

3.2.2 Zanedbání povinné výchovy – ohrožování mravní výchovy mládeže

Tento jev je u romské populace zcela běžný. Přestože víme, že základním kamenem tohoto etnika je rodina, dochází velmi často k zanedbání dětí z hlediska jejich vzdělání. Romská rodina svými dětmi žije, všichni zástupci rodiny se na výchově podílejí a děti jsou středem zájmu všech. Tento zájem však neplatí v případě získání vzdělání. Je to zřejmě dané přístupem Romů ke vzdělání, ten je historicky na minimálním stupni.

Není žádným neobvyklým jevem, že romské děti, které převážně navštěvují speciální školy, se do nich dostávají jen zřídka. Zde dochází jednoznačně k porušování zákona, který se týká ohrožování výchovy dětí. Podle něj mají školy povinnost tuto skutečnost hlásit na krajský úřad, který je jejich zřizovatelem, a následně toto řešit s rodiči. Ze

zkušeností však víme, že když přijdou romští rodiče do školy, tak si následně vymýšlejí historiky, proč se jejich dítě nedostavilo opakovaně do školy. Jejich herecké umění je velmi často účinné a věc zůstává ve starých kolejích. Tento stav se samozřejmě opakuje mnohokrát a často nepomáhá ani vyhrožování odebráním dětí do dětského domova. Právě toto porušování společenských norem je typické pro Romy. Zde musí být společnost daleko tvrdší, protože následky těchto jevů se přenášejí přes jedince na jeho děti, a stav je tak trvalý i pro další generace.

Mnohokrát jsme měli možnost se setkat s těmito jevy, které se však řeší odlišně, jestliže se jedná o romské etnikum, nebo zástupce majority. Víme, že majoritnímu zástupci jsou děti odebrány dříve, než je tomu u romského etnika. Je to stav, který by neměl v žádném případě nastat, protože se jedná o porušování zákona, který je závazný pro všechny členy společnosti bez rozdílu pleti. V těchto případech se společnost dopouští velké chyby, protože tím evokuje u Romů názor, že stačí hodně křičet a hrát sociální divadlo, a nic se jim nestane. Zde je důležité apelovat na příslušné úředníky, aby se drželi litery zákona a vzniklé situace posuzovali objektivně a nestranně, i přesto, že jednání s romskou komunitou je mnohdy náročné a vysilující.

V předchozí části jsem poukázal na pestrost páchání trestné činnosti u romské menšiny. Společnost ji musí řešit, aby nedošlo k nežádoucímu nárůstu příčin, které by se nedaly již řešit. Také se musím ve své bakalářské práci zmínit o příčinách těchto patologických jevů u Romů, ale ještě než k tomuto přistoupím, tak bych rád prezentoval několik kazuistik, které se týkají právě romských zástupců a jejich patologického chování. Tyto jsem vypracoval za spolupráce s odborníky na svém pracovišti, kteří se této problematice věnují již mnoho let a jsou v ní uznávanými odborníky. Jako zaměstnanec VS ČR, spolupracuji ve věznici s psychology, speciálními pedagogy a terapeuty, kteří denně přicházejí do styku s těmito osobami.

4 Kazuistiky

4.1 Kazuistika I

Marika B. narozena, 14.7.1968 je Romka, recidivistka, která celý svůj život žije v romské komunitě, anebo je „návštěvnící“ našich věznic.

Rodinná anamnéza

Vyrůstala v úplné rodině, kde žila společně se svými rodiči a sourozenci. Dalšími rodinnými příslušníky byli strýcové a tety se svými dětmi. Tato velká rodinná komunita ovlivňovala její vývoj v době, kdy se zdržovala v rodině. Je nejstarší z osmi dětí. Matce je 57 let a nikdy nepracovala, převážně se starala o výchovu dětí a fungování rodiny. Otec je toho času v invalidním důchodu. V předchozí době většinou nepracoval nebo vykonával pomocné krátkodobé práce v oblasti technických služeb. Jednalo se spíše o pracovní pokusy za účelem obdržení potvrzení o zaměstnání, které bylo podmínkou pro vyplacení sociálních dávek. Jak již bylo uvedeno, tak Marika má sedm sourozenců, kteří převážně nepracují, protože nemají ani základní vzdělání, a jejich vztah k práci je negativní. Nejmladší z nich Martin je žákem speciální školy, kterou navštěvuje jen občas. Ostatní sourozenci jsou nahlášeni na Úřadu práce a v současné době jsou na sociálních dávkách. Bohužel i oni, stejně jako Marika mají za sebou několik pobytů ve věznicích, převážně pro trestný čin krádeže podle § 247 Trestního zákoníku. Se svými sourozenci má dobré vztahy, jen je kritizována za své časté toulání mimo domov.

Osobní anamnéza

Marika B. je dítě z prvního těhotenství, porod, poporodní adaptace i psychomotorický vývoj v normě. Již od útlého dětství se jevila hyperkinetická, nic ji dlouho neupoutalo. Byla a je nesoustředivá, nepozorná. Jako dítě trpěla na záněty průdušek, opakovaně prodělala zapal plic. Do školy nastoupila ve stanoveném roce, ale již po první třídě byla přeřazena do zvláštní školy, protože její vědomosti byly na nízké úrovni a docházka do školy byla jen občasná. Pro velký počet zameškaných hodin a špatný prospěch, nastoupila do 2. třídy jako žákyně zvláštní školy. Zde však pokračovala ve špatné docházce a ani její prospěch se nikterak nezměnil. Tuto zvláštní školu absolvovala jen s velkými problémy a ukončila ji v sedmé třídě. Poté již ve studiu nepokračovala. Pro svou nízkou kvalifikaci většinou nepracovala a prostředky na živobytí si obstarávala krádežemi a různými podvody, za které byla také ve vězení.

Jak již bylo řečeno, její trestná činnost se v počátku soustředila na krádeže, které často páchala společně s ostatními členy romské komunity. Za ně byla několikrát soudně trestána a z toho byla čtyřikrát ve výkonu trestu odnětí svobody. Za krádeže má celkem 4 roky pobytu ve věznicích. Postupem let se částečně přeorientovala na jinou

trestnou činnost, kterou byla prostituce na silnicích vedoucích k hraničnímu přechodu s Německem. Zde působila v organizované skupině romských prostitutek, o které se starali muži stejného etnika. Několikrát byla za toto jednání PČR vyšetřována, ale nikdy nebylo dostatek důkazů, aby mohlo být její jednání právně postižitelné. Velmi často se totiž stávalo, že při prostituci okrádala své klienty, ale ti následně nechtěli svědčit, protože se báli, že budou mít doma ostudu, neboť byli zpravidla ženatí. Proto nebylo možné Mariku usvědčit, odsoudit a zavřít za prostituci. V souvislosti s vývojem naší společnosti po roce 1989, se zaměřila na nový fenomén trestné činnosti - tou byly úvěrové podvody. Zde si velmi často na kradený občanský průkaz vyzvedla nějaké zboží (převážně elektroniku nebo mobilní telefony) , které obratem prodala v zastavárně, a úvěr nesplácela. Tím se dostala do konfliktu se zákonem , a to podle § 250 písm.b o úvěrových podvodech. Za tyto opakované trestné činy si pobyla v cele 2,5 roku. Svým jednáním se zařadila mezi recidivisty, kteří páchají opakovaně trestnou činnost a jejich převýchova ve věznicích je neúčinná.

Ve věznicích se chová velmi odměřeně k personálu a jen s nechutí plní požadavky. Má velké problémy s dodržováním vnitřního řádu věznice, tím se dostává do konfliktu se zaměstnanci. Co se týče vztahu k ostatním vězněným osobám, tak lze konstatovat, že je bezproblémový jen v případě, že je umístěna společně s ostatními Romkami na cele. V opačném případě vzniká personální problém, který musí být následně řešen jejím přeřazením jinam. Vzhledem k jejímu častému pobytu ve věznicích, přistupuje k převýchovným programům záporně a spolupráce s personálem je na nulovém stupni. Během pobytu bývá navštěvována ostatními sourozenci a členy komunity, kteří za ní pravidelně docházejí.

Závěr

Marika B. je velmi svérázný a zvláštní typ člověka, který jen velmi těžce bude měnit svoje zažité návyky. Vzhledem k její minulosti je téměř nemožné, aby se nějakým způsobem změnila. Při zpracování této kazuistiky jsem čerpal z anamnéz sociální pracovníce a zaměstnanců věznice, kteří dotyčnou osobu dobře znají. Museli jsme konstatovat, že možná změna k lepšímu v jejím chování, by se mohla dostavit až v pozdním věku, protože podle statistik v oboru penologie se recidivisté v pozdějším věku uklidňují a páchají trestnou činnost v menším měřítku, než tomu bylo, když byli

mladší. Z hlediska multikulturálního je tato osoba, jako člen jiného etnika velmi problémovou, tudíž pro společnost neakceptovatelná.

4.2 Kazuistika II

Martin B., narozen 11.10.1988 je romské národnosti, blízký věku mladistvého, dal se na dráhu recidivisty.

Rodinná anamnéza:

Vyrůstal v úplné romské rodině, je z pěti dětí. Matka je 48 letá žena romské národnosti, v současné době nepracuje, protože se stará o další děti, které jsou ještě nezletilé. Otec je v invalidním důchodu, neboť má poruchu funkce trávení a je silně obézní. Podle těchto příznaků byl posudkovým lékařem poslán do invalidního důchodu. Nikde nepracuje a pobírá invalidní důchod a sociální dávky na svoji rodinu. Martin má čtyři sourozence, dva mladší bratry, kteří navštěvují speciální školu (ve čtvrté a páté třídě). Jejich školní docházka je neuspokojivá pro častou absenci. Co se týče jejich prospěchu, tak ten je silně podprůměrný, i když navštěvují speciální školu. Oba by měli být vzhledem ke svému věku v šesté a osmé třídě. Dalšími sourozenci jsou bratr L. ve věku 25 let, který je v současné době v výkonu trestu odnětí svobody. Tento pobyt není jeho první, protože byl již čtyřikrát soudem poslán do věznice, a to převážně za trestné činy krádeže a omezení osobní svobody. Jeho sestra E., které je 21 let, je na mateřské dovolené. Přesto, že je velice mladá, je to již její třetí mateřská dovolená, ze které vzešly tři děti. I ona má již zkušenosti se soudy, neboť již byla jednou ve výkonu trestu odnětí svobody za krádeže. I ona má na svém kontě prohřešek tří podmíněných trestů.

Osobní anamnéza:

Martin byl třetím dítětem zmiňovaných rodičů. Těhotenství a porod probíhaly podle dostupných zpráv bez problémů. Jednalo se o spontánní porod. Byl menšího vzrůstu, než byli jeho sourozenci, byl dynamický a pohybově nadaný. V sedmi letech nastoupil na základní školu do první třídy. Byl o rok starší než jeho spolužáci, protože se narodil v měsíci říjnu, a proto šel do školy až v sedmi letech. Bohužel tato situace se nijak neprojevila v tom, že by byl intelektově dál než jeho vrstevníci. Ve škole dosahoval podprůměrných výsledků, velmi často chodil za školu. Jeho rodiče se do školy

nedostavovali, proto byl od druhé třídy přeřazen do speciální školy, kde dokončil základní školní docházku v sedmé třídě.

Když mu bylo deset let, měl jsem možnost se s ním dostat do osobního kontaktu. V té době jsem byl trenérem sportovního oddílu karate v našem městě. Byl jsem osloven sociální pracovnící městského úřadu, zda by bylo možné, aby jmenovaný navštěvoval náš oddíl. Pracovnice mne ujistila, že finanční náklady s tím spojené uhradí v první fázi město. Následně že budou již hradit rodiče, protože pobírají sociální dávky. Tato situace byla pro náš oddíl ojedinělá, ale po naléhání sociální pracovníce, že se jedná o možnou integraci romského jedince, jsem souhlasil. První měsíce probíhaly celkem bez větších problémů. Martin byl pohybově nadaný a jeho výkonnost byla dobrá. Byl zařazen mezi děti, které se zúčastňovaly závodů. Dokonce se o něj zajímal i jeho otec, který docházel na naše tréninky a pozoroval jej. Asi tak po tři čtvrtě roce, kdy měla rodina začít platit příspěvky sama, se Martin přestal objevovat v tělocvičně. Když jsem zjišťoval, proč nechodí cvičit, tak mi odpověděl, že byl nemocen, pak zase následovala jiná omluva atd. Když jsem navštívil jeho otce a požádal ho o zaplacení příspěvků a posílání syna na trénink, opět jsem vyslechl mnoho důvodů, proč Martin nemohl přijít. Tento stav trval asi tři měsíce, pak jsem znovu oslovil rodiče. Ti se dušovali, že vše uhradí, a syna poslali na trénink.

Bohužel jsem zjistil, že během jeho sportovní absence došlo k velkým změnám v jeho chování. Byl nesoustředěný a velmi často se snažil ubližovat menším spolucvičencům. Několikrát jsem ho důrazně napomenul, aby od svého chování upustil, nebo že ho budu nucen z oddílu vyloučit. Když jsem po něm požadoval zaplacení příspěvku, přestal chodit definitivně.

Od té doby jsem ho potkával zřídka, ale zjistil jsem, že s otcem jezdí po hospodách a hrají karty o peníze. Také mi na tréninku děti řekly, že jim velmi často při jejich cestě do školy vyhrožoval a slovně je, společně s jinými Romy, napadal. Pak jsem o něm delší dobu neslyšel.

Po několika letech mne čekalo v mém zaměstnání překvapení. Jsem příslušníkem VS ČR v jedné z našich věznic a zde jsem se také opět setkal s Martinem B. Byl sem přivezen PČR za trestný čin krádeže a omezování osobní svobody. Dalšími paragrafy, které měl na svém kontě, bylo ublížení na zdraví a vydírání.

Závěr:

Diskutoval jsem o něm se sociálním pedagogem, kterému jsem sdělil svoje poznatky z předchozího života Martinova. Ten mi sdělil a já mu musel dát jen za pravdu, že se jedná o jedince s nižším intelektem, se skrytou agresivitou, která ho vedla k páchání trestné činnosti. Dalšími příčinami bylo jeho špatné rodinné zázemí, které na něj nijak kladně výchovně nepůsobilo, protože samo o sobě bylo také narušené. Jeho jednání tudíž nevybočovalo ze standardu chování romského etnika, kterého byl členem.

Při terapiích, kterých se ve věznici zúčastňoval, byl pasivním pozorovatelem a ke všemu se stavěl s negativním přístupem. Konstatování odborníků v oblasti penologie je takové, že tento jedinec vstoupil na začátek své kariéry Roma recidivisty .

4.3. Kazuistika III

Emil B., 18 let (České Budějovice) - Romské národnosti.

Rodinná anamnéza:

Vyrůstal v úplné rodině jako nejmladší syn, otec i matka pracovali, má 3 bratry, kteří byli o mnoho let staří. První z nich se vyučil zedníkem a jako jediný má ukončené základní vzdělání. V současné době pracuje u stavební firmy jako zedník. Druhý bratr společně s třetím nedokončili základní vzdělání a pracují jako námezni síly na různých stavbách. Dva bratři již mají za sebou kriminální minulost, za krádeže a podvody. Nejstarší je v současnosti bezúhonný. Jeho rodina byla ekonomicky dobře zajištěná. Otec byl živnostník v oboru malíř – natěrač. Matka nikdy nepracovala, protože byla v domácnosti a zabezpečovala chod rodiny. Jeho rodiče přitom neměli nikdy kriminální minulost.

Osobní anamnéza:

Základní školu ukončil 7. třídou. Během docházky na základní školu byl často trestán sníženou známkou z chování za obtěžování a fyzické týrání spolužáků a v neposlední době za neomluvené hodiny. Na učební obor nikam nešel, od 15let nepracoval, jen příležitostně v úklidové firmě či u kopáčských firem. Nechal se živit svými rodiči.

Od 11 let začal kouřit marihuanu, v 15 letech začal užívat pervitin, na kterém již byl

poslední rok silně závislý. Užíval jej 4 až 5 krát denně. Jelikož stále nepracoval, začal krást a loupit, aby měl na drogy. V 17 letech se mu narodilo dítě se stejně starou přítelkyní českého původu. Vzhledem ke skutečnostem, které jsou uvedeny, se ani o rodinu nestaral. Ne výchově jeho syna se podílela jeho přítelkyně a matka. On si s tímto nedělat žádné starosti, protože neustále sháněl prostředky na drogy. Emočně a mentálně je jmenovaný na úrovni 12 let. Nevyzrálý, nestálý a emočně nestabilní. Míval návaly vzteku a agrese, které propukaly až v ataky a nepřičetnost, kdy pak nevěděl co dělá. Nikde se neléčil a ani nechce. Doufá, že to zvládne sám.

Závěr:

Ve Vazební věznici v Českých Budějovicích se zúčastňoval terapeutických prací, cílem bylo získání reálného sebevědomí, zvládnutí agrese – metodou KBT a arteterapie. Jeho přístup je však povrchní a není schopen se na terapii soustředit. Dochází na ni hlavně proto, aby opustil prostor cely ve které vykonává trest odnětí svobody v délce 3 let. Prognóza na jeho zlepšení je podle názoru specialistů ve věznici, kteří s ním odborně pracují je nejistá.

4.4. Kazuistika IV

Teodor. K. , 42 let, Gruzíнец. V současné době je ve výkonu trestu odnětí svobody za loupeže a finanční podvody. V České republice je již 5 let.

Rodinná anamnéza:

Vyrůstal v úplné rodině se třemi bratry a dvěma sestrami. Vyrůstal v harmonické rodině v Gruzii. Jeho bratři vystudovali vysokou školu a jsou z nich lékaři a jeden advokát. Jeho sestry mají středoškolské vzdělání a jsou z obou zdravotní sestry v jedné nemocnici v hlavním městě Gruzie.

Otec je vlivným podnikatelem, který je dobře finančně situován, což se také projevilo na ekonomické situaci rodiny. Právě pro jeho postavení mohly děti vystudovat na renomovaných školách.

Matka pracovala jako úřednice, ale po narození druhého syna zůstala v domácnosti, aby se mohla věnovat chodu domácnosti a výchově dětí.

Osobní anamnéza:

Jeho vývoj byl bezproblémový. Z hlediska zdravotního a sociálního vývoje můžeme říci, že patřil mezi normální děti. Základní školu absolvoval v rodném městě v Gruzii a to s prospěchem výtečným. Vzhledem k jeho úspěchům a inteligenci studoval na ekonomické škole. Tuto ukončil s velmi dobrým prospěchem. Následně již dál nestudovat, protože se chtěl věnovat podnikatelské činnosti, jako jeho otec.

Ve svých 22 letech se oženil, se svou ženou má dvě děti (12 a 10 let). Celý život žil a pracoval v Gruzii.

V prvních letech jeho podnikání se mu dařilo, a proto svoje obchody rozšířil i za hranice Gruzie. Tento jeho podnikatelský záměr, jak uvádí ve svém životním příběhu se mu stal osudným, protože zde byly jiné podmínky pro obchod a ty on neuznával, následně začal mít finanční problémy. Jak uvádí, tak to byl začátek jeho kriminální kariéry.

Po rozpadu SSSR začal obchodovat s buráky a mandlemi. Prodával je do Turecka, Ruska a na Ukrajinu. Trhy však byly ovládnuty především Turky. Proto se před 5 lety rozhodl odejít do České republiky a dovážet oříšky na český trh. Podle jeho slov zde narazil na obchodní mafii. I zde v České republice je trh s ořechy ovládnut především tureckými obchodníky. Konkurence prý byla silná a obchodovat mohl jen s jejich povolením. Brzy začal dlužit a proto se spojil s pěti Ukrajinci, kteří kradli a prováděli nezákonné operace s kreditními kartami. Tyto skutečnosti ho prý dostaly až do vězení.

Závěr:

Jeho mentální schopnosti jsou na dobré úrovni, emoční věk odpovídá fyzickému stáří. Je stabilní, klidné povahy. V případě peněz však veškeré zábrany jdou stranou. Je posedlý úspěchem v podnikání po svém otci, také by rád měl mnoho peněz, které jeho otec vždy měl. To jej prý vedlo k tomu, aby si je při nezdaru v podnikání sháněl nezákonně. Jinak se ve věznici zúčastňuje všech akcí, které mu byly doporučeny k jeho resocializaci. S personálem věznice nemá žádné konflikty, vždy je aktivní a přizpůsobivý. Je u něj velký předpoklad k nekoflitnímu návratu do společnosti.

5. Příčiny patologických jevů u romské menšiny

Z předchozích odstavců jsme zjistili, že romské etnikum je v páchání trestné činnosti v popředí statistik. Na tuto situaci musí zákonitě majoritní společnost reagovat, protože tento stav je nežádoucím jevem. Jako jedno z nejuhodnějších řešení se jeví prevence, ale nejdříve musí být zjištěny příčiny páchání této nedovolené činnosti. V této části bych rád tedy co nejobektivněji zjistil, jaké jsou nejčastější příčiny patologických jevů u Romů.

5.1 Nízká úroveň vzdělání

Jako jednu z prvních příčin lze uvést nízkou úroveň vzdělání romské komunity. Laxní vztah Romů ke vzdělání je znám již po staletí. Tento stav vede zmiňovanou skupinu lidí k tomu, že nejsou schopni pochopit, co je po nich majoritou požadováno. U Romů vzdělání jako investice dlouhodobého charakteru nezaujímá v hodnotovém systému prakticky žádnou významnou pozici. Právě naopak. S ohledem na ekonomické zisky po jeho dosažení se vzdělání nejeví jako dostatečně efektivní a smysluplné. Pro většinu Romů představuje škola nepřijemnou a nepřátelskou instituci, která do jejich života přináší jen zklamání a snižování sebehodnocení. Dle Říčana (1998) se odhaduje, že více než 80% dětí z romské populace navštěvuje „speciální (zvláštní) školu“. Děti, které se udrží na základní škole, pak mnohem častěji propadají. Značné procento dětí z této skupiny vychází ze základní školy v šestém, sedmém, či osmém ročníku, a proto nemají šanci přihlásit se do učebního oboru. Zůstávají doma v rodině na sociální podpoře a jedinou možností uplatnění pro ně je práce „na černo“. Poměrně lépe jsou na tom děti, které vyjdou z 9.ročníku „zvláštní školy“ a nastoupí do učení ve speciálních oborech pro děti ze „speciálních škol“. Jen menšina z těch, kteří nastoupili, se však skutečně vyučí. Na střední školu nastoupí jen menšina, na vysokou jen výjimečné případy.

Nízká kvalifikace romského obyvatelstva je všeobecně známá, vyplývá z řady příčin, přičemž k nejdůležitějším patří: přístup tradiční romské komunity ke vzdělání jako takovému, předurčenost příslušníků romské komunity na pomocné, nekvalifikované práce s nižším ohodnocením, která sama o sobě posilovala jejich již tak nízký sociální status a nevytvářela tlak na získání vzdělání, komunikační jazyková

bariéra příslušníků romské komunity, kteří většinou neznají nezbytnou českou odbornou terminologii.

Díky školní absenci a tím následně malé vzdělanosti, nemají patřičné vědomosti o tom, jak funguje majoritní společnost, ve které se nacházejí. Tím dochází k nepochopení požadavků na možnou integraci menšiny do majority, které velmi často romské etnikum prezentuje zvýšeným pácháním sociálně patologických jevů.

5.2 Nezaměstnanost

Nezaměstnanost je další z možných příčin pachání patologických jevů u tohoto etnika. Dlouhodobá nezaměstnanost, zejména mladých mužů, kteří rezignovali na svoji životelskou roli, v sobě zahrnuje obrovský kriminální potenciál. Absence pracovních návyků a neschopnost dlouhodobě se soustředit na smysluplnou činnost snižuje šance jedince uplatnit se na trhu práce. Alarmující skutečností je, že v některých romských rodinách se setkáváme s jevem, s nímž jsme se v druhé polovině 20. století neselekávali – s několikagenerační nezaměstnaností. Ta vede k vytváření alternativních životních strategií, jejichž cílem je zajištění finančních prostředků z jiných, než z pracovních zdrojů. Konkrétně se jedná o závislost na dávkách sociálního zabezpečení, práci „načerno“, zadlužování se či trestnou činnost. Důsledky dlouhodobé nezaměstnanosti dále prohlubují marginalizaci jednotlivých osob i celých komunit, ovlivňují fungování bezprostředního sociálního společenství a deformují přehled o principech, na jejichž základech funguje majoritní společnost.

5.3 Profesionální invalidita

Další problém, který je také doménou romského etnika a souvisí s nezaměstnaností, je takzvaná profesionální invalidita, která úzce souvisí s kvalifikovaností romského obyvatelstva. Tyto osoby, pokud jim to zdravotní stav nedovoluje, nemohou vykonávat namáhavou fyzickou práci. Nekvalifikované, a přitom ale nepříliš fyzicky namáhavé práce, je nedostatek a zvláště v místech s vysokou koncentrací romského obyvatelstva, žijícího na nízké sociální úrovni. Tak vzniká zvláštní druh „profesionální“ invalidity.

5.4 Sociální situace

V neposlední řadě je nutné uvést sociální situaci Romů, která je však mnohdy zapříčiněna hlavně romským obyvatelstvem, které špatně zachází s přidělenými sociálními dávkami, a také jejich velmi špatná kultura bydlení. Posledně jmenovaný aspekt je u nás velmi známý. Každý z nás již slyšel o celých sídlištích, kde bydlí romské etniku a o žalostném stavu domů, které obývají. Ty jsou jasným důkazem toho, že si Romové nedovedou vážit vstřícnosti společnosti, která jim tyto byty poskytla, mnohdy na úkor obyvatelstva majority. Sami si vytváří ještě horší sociální podmínky. Víme také, že romští muži velmi často propadají hazardu (karty, automaty apod.), kde mnohdy utratí všechny peníze, které jim byly vyplaceny jako sociální pomoc pro jejich rodiny. Následně se dopouštějí různých krádeží, aby si obstarali prostředky na živobytí. Když pak dojde k jejich dopadení, vymlouvají se na společnost, že jim dává malé dávky, a oni jsou nuceni krást a páchat jinou trestnou činnost. Je důležité, aby se společnost nedala těmito slovy ovlivnit a jednala podle jednotlivých případů, které mohou být vzájemně odlišné. Jsou známy případy, kdy zaměstnanec sociálního odboru těmto lidem finanční prostředky poskytne, protože chce mít od „dotěrných a sugestivních Romů” na úřadě pokoj. Zde si myslím, že jde o základní chybu, neboť romské obyvatelstvo tuto praktiku používá opakovaně, aby dosáhlo sociálních výhod, a to za každou cenu. Toto není zdaleka ojedinělý jev, který se na našich úřadech děje.

5.5 Výchova

Výchova je velkým problémem u všech romských rodin. Má nedozírný dopad na jedince do budoucna, neboť není schopna jej připravit pro život ve společnosti. Je absolutně odlišná od výchovy v majoritní společnosti, proto jedinec při kontaktu s ní naráží na problémy, které špatná výchova přináší. Výchova probíhá v romských rodinách způsobem odlišným od výchovy v rodinách ostatní české populace. Dětem je ponechávána mnohem větší volnost v jednání, hlavní výchovnou metodou je tlak rodiny, čítající i několik desítek členů, který nutí jedince chovat se určitým akceptovatelným způsobem v rámci té které komunity. Pravidla, určující co je v rámci komunity „možné”, se situací od situace mění.

Chaotické fungování rodin poznamenává jednání dětí, které, chtějí-li něčeho dosáhnout, něco získat, jednají buď pragmaticky nebo nahodile, podle principu pokus a omyl. To je také důvod, proč mnoho Romů jedná intuitivně a nedokáže své jednání kontrolovat, ovládat. Většina Romů nedokáže plánovat, přijímat následky svých činů. Romové žijí přítomností, budoucnost pro ně téměř nic neznamena. Důsledky těchto výchovných okolností zásadně poznamenávají dospělý život, v němž absentuje jakákoliv životní strategie, v níž zaujímá důležitou roli například vzdělání.

Při výchově romských dětí se stále častěji setkávám s jedním aspektem, který je majoritní společností asi nejvíce kritizován, protože patří mezi nejzávažnější. Tímto problémem není nic jiného než navádění dětí jejich rodiči k páchání trestné činnosti. Tento jev je možno vidět jen u tohoto etnika. Stále častěji jsou zneužívány romské děti dospělými k páchání trestné činnosti (do patnácti let nejsou trestně odpovědné), k vytipování objektů trestné činnosti a k dalším deklasujícím a demoralizujícím činnostem.

Problém výchovy je alfou a omegou veškerého soužití, protože je to základ vývoje jedince dané komunity, který bude používat při uplatňování vlastního postavení ve společnosti. Zde by měla majorita vyvinout co největší tlak na romskou minoritu, protože bez tlaku na tyto spoluobčany nebude možné, aby pochopili, že je nutné posílat svoje děti pravidelně do školy. Je známým faktem, že Romové na tuto aktivitu svých dětí většinou nedbají. Společnost má ze zákona právo toto jednání postihovat, ale ne vždy se do toho ředitelům škol a následně dalším odpovědným pracovníkům chce. Zde bych rád apeloval na všechny, kterých se to týká, aby vyměnili svoje pohodlí za povinnost, která plyne z jejich společenského postavení. Když budou přistupovat k těmto otázkám lhostejně, může se stát, že je bude později tento problém obtěžovat, protože romské etnikum bude existovat kolem nás v takové podobě, jakou my jim umožníme. Není to nic rasistického, když požadujeme přiměřené vzdělání pro všechny členy společnosti, Romy nevyjímaje. Často se právě toto prezentuje jako neúměrný tlak na ně, ale povinná školní docházka platí pro všechny. Chceme-li být demokratickým a právním státem, musíme nekompromisně vyžadovat dodržování pravidel a zákonů a nedostatky postihovat, bez ohledu na barvu pleti.

V dnešní době je společnostmi kladen velký důraz na prevenci proti všem nežádoucím jevům. Je to jedna z nejdůležitějších činností, která může dění v ní velice ovlivnit. Bohužel, plody této mravenčí a nákladné práce se ukáží až později.

6 Prevence a programy na zlepšení stavu ve společnosti s romským etnikem

Stát vynakládá obrovské finanční částky na různé preventivní programy, které by měly zmírnit páchání sociálně patologických jevů v naší společnosti. Tato prevence má různou podobu a často i různý úspěch. Je však bez jakékoli diskuze, že jsou tyto preventivní programy nutné, protože i malé procento úspěchu je krokem vpřed k odstraňování nežádoucích jevů v naší společnosti. Snad nejvíce pozornosti je věnováno právě Romům, protože víme, že jsou nejvíce problematickým etnikem. Proto musí být hlavní úsilím ke zlepšení tohoto stavu věnováno právě romským skupinám obyvatel.

Tato prevence má několik směrů, kterými se ubírá, aby byl naplněn požadavek společnosti na zlepšení dané situace v romské otázce, kterou je páchání trestné a jiné nedovolené činnosti. Stát, ale i jiné organizace, určují, který směr dostane v daný okamžik přednost, neboť nelze řešit vše okamžitě. Každý z nás by určitě rád viděl, že problémy vyřešíme najednou a bude pro vždy vše v pořádku, ale to není možné, neboť finanční a personální náročnost, nám takovéto řešení neumožňují. Společnost má omezené finanční prostředky, které jsou tím nejdůležitějším ukazatelem pro naplnění preventivních programů. Velmi často se nám také dostává pomoci z EU, ale naše problémy jsou tak závažné a letité, že i přes tuto pomoc prostředky nedostačují.

Jak již bylo uvedeno, prevence má několik směrů, které následně řeší zmiňované problémy. Aby se mohlo postupovat cíleně a s předpokladem úspěchu, musela majoritní společnost věnovat svoje první prostředky a zkušenosti na vyškolení tzv. koordinátorů, kteří jsou převážně z řad Romů. Ti mají za úkol vysvětlit romskému občanovi, co po něm majoritní společnost požaduje a co mu na druhé straně nabízí za dodržování společenských pravidel. Koordinátoři, protože jsou romského původu, mají ke svým vrstevníkům blíže a mohou jim problematiku vysvětlit snažším a přijatelnějším

způsobem, než by to udělal člen majority. Tento společenský pokus o přiblížení se Romům prostřednictvím jejich lidí se zdá být velmi zdařilý a účinný. Společnost zde dosáhla vysokého procenta úspěšnosti a má právo být na tento úspěch hrdá, protože v tomto případě se jedná o první kontakt, který vede k vzájemným jednáním, bez zbytečných hádek a předsudků.

Následně po ustanovení koordinátorů v oblastech s velkou hustotou romského obyvatelstva, se programy zaměřují především na vzdělání, které je velkým problémem, protože postihuje romské děti, které pak následně ztrácejí kontakt se společností a jejich začlenění je jen velmi obtížné. Zde dochází k spolupráci mezi několika organizacemi a státem. V této činnosti jsou zapojeni koordinátoři, poradci pro romskou otázku, školy, kam dochází romské děti, městské úřady jako zřizovatelé školních zařízení, a v neposlední míře i stát. Ten zde hraje roli zaštititele, protože převážnou část těchto akcí financuje a dohlíží na co nejeftivnější využití vložených prostředků.

Na jednotlivých ministerstvech působí speciální odborné orgány řešící romskou otázku. Součástí institucionálního zajištění na lokální úrovni jsou romští poradci a asistenti, koordinátoři romských poradců na krajských úřadech. V širším slova smyslu patří k institucionálnímu zajištění i další romští profesionálové zaměstnávaní státem či samosprávou, tzv. vychovatelé – asistenti učitele. V oblasti vzdělávání dětí a mládeže z řad příslušníků národnostních menšin působí Poradní skupina pro otázky národnostního školství, která je poradním orgánem ministryně školství, mládeže a tělovýchovy. Hlavním cílem poradní skupiny je zajišťovat koordinaci postupů v oblasti vzdělávání národnostních menšin na základních a středních školách. Resort školství podporuje formou dotací programy celé řady občanských sdružení. Podpůrné programy jsou financovány jednak přímo ze zdrojů MŠMT, jednak z veřejných rozpočtů účelově převedených na resort školství. Program je koncipován do tří tematických okruhů: *Program multikulturní výchovy*, *Program podpory vzdělávání v jazycích národnostních menšin* a *Program integrace Romů/Reforma multikulturního vzdělávání*.

V souvislosti se vstupem do EU se vláda zavazuje využívat všechny nové a dostupné prostředky, vedoucí k sociálnímu začleňování Romů. V této souvislosti budou všechny její aktivity odpovídat *Společnému memorandu o sociálním začleňování*, podepsanému 18. prosince 2003 v Bruselu mezi ministrem práce a sociálních věcí ČR a komisařkou EU pro oblast zaměstnanosti a sociálních záležitostí, a Národním akčnímu plánu pro

sociální začleňování, za který odpovídá Ministerstvo práce a sociálních věcí. Vláda se zavázala podpořit zavedení takových mechanismů, jež zaručí využití strukturálních fondů EU na podporu programů směřujících k sociálnímu začleňování Romů (obzvláště pak Evropského sociálního fondu a Evropského fondu regionálního rozvoje).

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vyhláší dotační program „Podpora romských žáků středních škol“, který administrativně převzalo od Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity. Finanční prostředky tohoto programu jsou určeny právníkům osobám, popřípadě organizačním složkám státu vykonávajícím činnost školy (dále jen „právníká osoba“) na podporu vzdělávání romských žáků a studentů, jež jsou občany ČR a jejichž rodinám způsobují náklady spojené se středním nebo vyšším odborným vzděláváním značné potíže. O finanční prostředky poskytované v programu mohou žádat právníkové osoby zapsané ve školském rejstříku, které poskytují střední vzdělání, střední vzdělání s výučním listem, střední vzdělání s maturitní zkouškou, vyšší odborné vzdělání a vyšší odborné vzdělání v konzervatoři. (Ministerstvo školství. 2003).

7 Závěr

V závěru své práce bych chtěl shrnout téma, které jsem zpracovával, aby bylo možno posoudit, zda bylo dosaženo požadovaného zjištění. Jak již bylo konstatováno, vzájemný vztah několika kultur přináší zpravidla i nežádoucí jevy, které jsou následně hodnoceny a jsou vůči nim přijímána určitá opatření. Chtěl jsem široké veřejnosti vysvětlit, že soužití kultur je věcí celosvětovou, ale ne vždy bezproblémovou. Ve své práci poukazuji na mnohočetnost naší společnosti, která je ukázkou spektrální četnosti národností na jednom území. Jak již bylo podotknuto, bývá tento integrační proces velmi často doprovázen negativními jevy.

Právě příčiny těchto sociálně patologických jevů byly jádrem mé práce. Při zjišťování relevantních informací jsem zjistil, že minority velmi často porušují soužití s majoritou a neochotně se podřizují zvyklostem dominantní společnosti, tím vzniká společenský problém, který by mohl při jeho neřešení přerůst až v rasovou nesnášenlivost, která má velmi blízko k fyzickému násilí na obou stranách.

Ve své práci jsem posuzoval několik minorit, které jsou u nás nejvíce zastoupeny, a došel jsem k názoru, že nejvíce problémů přináší soužití s Romy. Ostatní menšiny se postupně začlenily do společnosti bez větších problémů, ale zmiňovaná komunita nejeví příliš velkou snahu se do společnosti zařadit. Společnost je pak posuzuje jako nejhorší část našeho obyvatelstva, a to i přesto, že jim je věnováno dost pozornosti a nemalé finanční prostředky na začlenění do společnosti.

Jako příčiny těchto jevů lze uvést: jejich zvyky, které ovlivňují jejich život ve společnosti (např. žijí ze dne na den, příliš volná výchova dětí), dále to je neochota pracovat, nízká úroveň vzdělání, velká kriminalita a další, které je řadí na samý konec naší společnosti. Tyto jevy jsou u nich těžko odstranitelné, protože jejich společenství je pro majoritní společnost oboustranně uzavřené, a proto se jen obtížně daří jejich postoje změnit a ovlivnit.

Každý z nás ví, že se naše společnost snaží o řešení těchto problémů, přestože výsledky bývají mizivé, a ty, které se dostavují, jsou jen kapkou v moři. Majorita však nemůže v této činnosti polevit, protože zde hrozí riziko ještě většího nárůstu zmiňovaných problémů romského etnika pro tuto společnost.

Za pomoci programů pro integraci je možné postupně některé Romy začlenit nekonfliktně do majoritní společnosti. Tato činnost musí být ucelená a bude k ní potřeba získat i některé zástupce z řad Romů, protože prostřednictvím jejich pomoci může dojít k lepší komunikaci mezi nimi a majoritou. Tím by se postupně měly odstraňovat příčiny sociálně patologických jevů u této skupiny a vznikne lepší vztah a podmínky pro multikulturní soužití. Dnes se již daří získat jedince z řad Romů, kteří pochopili požadavky společnosti a postupně se začlenili, a zároveň se do tohoto procesu sami aktivně zapojují jako koordinátoři a prostředníci mezi majoritou a minoritní skupinou obyvatelstva.

Společnost musí být však důsledná, aby nedocházelo k jevům, které jsou nyní časté. Tím mám na mysli, že bývají vypláceny sociální příspěvky Romům, kteří je pobírají neoprávněně. Ani se nesnaží o spolupráci s majoritou a jen ji využívají, zde musí být důslednost na prvním místě. Je třeba pomoci a vyzdvihnout ty skupiny obyvatel, kteří se adaptují podle požadavků společnosti a jsou nekonfliktní. Druhým je potřeba vysvětlit,

že zákony a pravidla tu jsou pro všechny, proto je třeba je dodržovat bez rozdílu rasy a barvy pleti. Postih pak nelze považovat za rasové násilí.

Tak vidím tuto situaci já, své názory nikomu nevnucuji, ale myslím si, že je potřeba, aby se nad tímto pozastavili všichni politici i odborníci naší společnosti.

Anotace

Bakalářská práce s názvem „Příčiny sociálně patologických jevů u etnických menšin“ se zabývá problematikou národnostních menšin u nás a jejich podílem na páchání trestné činnosti, ale hlavně na příčinách vzniku těchto jevů. Zachycuje historický přehled minorit, jejich zvyky u nás, popisuje migrace těchto skupin do naší společnosti a jejich početní zastoupení v historickém vývoji u nás. Popisuje všeobecnou citaci patologických jevů v naší společnosti, dále jejich sociální vyloučení, xenofobii, rasismus a rasovou diskriminaci. Podrobněji je rozvedena nejproblémovější skupina lidí, což jsou Romové, jimi nejčastěji páchaná kriminalita v naší společnosti a příčiny patologických jevů u romského etnika.

Klíčová slova

Příčiny sociálně patologických jevů, etnické menšiny, romská kriminalita, xenofobie, migrace, sociální vyloučení, multikulturalismus.

Annotation

The thesis with the title „Cause of social pathological phenomena ethnic among minorities“ focuses on problems of national minorities in our country and their participation in perpetration of criminal activity. It primarily studies the real causes of origination of these phenomena.

The thesis presents the historical outline of minorities, their customs, and defines their migration into our society and presents their numerical data in historical context. It generally introduces pathological phenomena in our society. Furthermore, it describes social exclusion, xenophobia, racism, and racial discrimination. More details are also provided about the most problematic ethnic minority – Romany population that chiefly participates in criminal activity in our society.

Keywords

Causes of social pathological phenomena, ethnic minorities, Romany criminality, xenophobia, migration, social exclusion, multiculturalism.

Seznam použité literatury

1. Mezinárodní pakt OSN č. 120/1976 Sb. Čl.2., o hospodářských, sociálních a kulturních právech. OSN, 1976.
2. Úmluva Rady Evropy č. 209 /1972 Sb. Čl.14., o ochraně lidských práv a základních svobod.1992.
3. Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.
4. Zákon č. 2/1993 Sb., Listina práv a svobod.
5. Zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákoník
6. BUDILOVÁ, L., HIRT, T. *Policista v multikulturním prostředí*. Praha: 2005.
7. JILČÍK, T., PLŠKOVÁ, A., ZAPLETAL, L. *Sociální patologie*. Brno: IMS,2005.
8. SARTORI, G. *Pluarismus, multikulturalismus a přistěhovalci*. Praha: Dokořán, 2005.
9. SULITKA, A. *Průvodce právy příslušníků národnostních menšin v České republice*. Praha: 1995.
10. SOCHŮREK, J. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie*. Liberec: Technická universita, 2002.
11. ŠIŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, 2001.
12. ŠIŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998.
13. TESAŘ, F. *Etnické konflity*. Praha. Portál, 2007.
14. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004.
15. BUCHTOVÁ, B. *Nezaměstnanost a sociálně patologické chování*. Praha: Ministerstvo vnitra, 2003.
16. NAGY, P. *Sociální exkluze a obyvatelé Jihočeského kraje*. České Budějovice: Bakalářská práce, 2007.
17. KRYŠTOF, R. *Způsoby obživy romských populací související s trestnou činností*. Praha: Sociální práce, 2004.
18. RYŠÁNKOVÁ, I. *Vztah delikventní romské mládeže k romství*. Brno: Bakalářská práce, 2006.

19. VLÁDA ČR. *Zpráva o stavu romských komunit v ČR*. Praha: Vláda ČR, 2004.
20. <http://www.romové.cz/> .Romové v České republice
21. <http://www.mvcr.cz/> prevence trestné činnosti
22. <http://www.web.quick.cz/> soze
23. <http://www.clovekvtisni.cz/projekty>